

BOEREN & TUINDERS OVERBETUWE AAN HET WOORD

Keukentafelgesprekken met boeren & tuinders

BOEREN EN TUINDERS OVERBETUWE AAN HET WOORD

Inleiding

- H1. Het project** • 5
- a. Doel
 - b. Gesprek of enquête
 - c. Hoe kwamen gesprekken tot stand
- H2. De gesprekken** • 6
- a. Aantallen wel en niet
 - b. De lijst, mobiele en vaste nummers
 - c. Redenen om wel een gesprek te voeren
 - d. Redenen om dat niet te doen
- H3. Feitelijke gegevens** • 7
- a. Aantal adressen, aantal gesprekken, aantal geen gesprek en redenen daarvan
 - b. Aantallen bedrijven, soorten en omvang
 - c. Leeftijden en opvolging
 - d. Knelpunten
 - e. Toekomst
- H4. Ons beeld over hoe het met de boer gaat** • 9
- a. Algemeen
 - b. Toekomstvisie en onzekerheid
 - c. Het effect van beeldvorming
 - d. Piekbelasters
 - e. Over stoppen
 - f. Boeren en tuinders met 'andere concepten'
 - g. Zonnepanelen
 - h. Grond
- H5. Agrarisch ondernemerschap** • 18
- a. Over verdienmodel
 - b. Over investeren
 - c. Over veranderen
- H6. Verschillende sectoren** • 21
- a. Veehouderij
 - b. Melkvee
 - c. Fruitteelt
 - d. Laanboomkwekers
 - e. Akkerbouw
 - f. Glastuinbouw
- H7. De boer en de overheid** • 27
- a. Landelijke overheid en provincie
 - b. De gemeente als overheid
 - c. Over de gemeente meer specifiek:
 - i. Algemeen
 - ii. RO
 - iii. Vergunningen kwijtgeraakt
 - iv. Odra
 - v. overig
- H8. Waardering project** • 32
- H9. Conclusies** • 33
- H10. Aanbevelingen** • 34
- a. Richting landelijke overheid en provincie
 - b. Richting gemeente
 - c. Richting boeren
- Presentatie 6 maart**
- Hoe verder**
- Bijlagen**
- 1. Uitleg regelingen
 - 2. Impressie 6 maart

HOE BLIJVEN WE IN GESPREK?

Keukentafelgesprekken met boeren & tuinders in Overbetuwe

Bijna driekwart van de boeren en tuinders uit Overbetuwe doet mee met de keukentafelgesprekken over de toekomst van hun bedrijf en het omringende platteland. Hun partner en opvolger zitten er vaak bij en praten mee. Ze zijn eerlijk over de knelpunten die ze ervaren, hun uitdagingen en dromen. Dit verslag neemt u mee in de resultaten van de gesprekken.

INLEIDING

Dit verslag is de weergave van 147 keukentafelgesprekken met boeren in de gemeente Overbetuwe en 67 telefoongesprekken met mensen die geen keukentafelgesprek wilden.

Het geeft een beeld van wat er leeft, welke toekomst ze zien en waar ze mee worstelen.

We hebben ons best gedaan om naast de inhoud ook de emotie weer te geven die we in de gesprekken gevoeld hebben. En tegelijk wilden we de vertrouwelijkheid van de gesprekken respecteren en een beeld geven dat overkoepelend is.

Het is goed om te weten dat er veel ongenoegen is over landelijk en provinciaal beleid.

Dit speelt landelijk en is met kleine variaties in het hele land, dus in alle gemeentes.

Veel van deze 'lading' heeft dan ook niets met de gemeente Overbetuwe te maken.

Er is veel waardering voor de gemeente dat ze dit project hebben opgezet. Mensen vinden het prettig en nuttig om hun verhaal te kunnen doen. Ze hopen daarmee een bijdrage te leveren aan beter begrip voor hun situatie en mogelijk ook aan verbetering van de verhoudingen.

Ieder kan het verslag op zijn eigen manier lezen. Van voor naar achter, prima! Stukken er uit pikken die je interesseren of opvallen: ook goed! Kijk in elk geval eens bij de aanbevelingen, want daar ligt de aanzet tot vervolg: hoe nu verder?

HET PROJECT

Doel

Uit de opdrachtomschrijving: *Kijkend naar de beleidskaders en dan vooral de opdracht die staat in het Uitvoeringsprogramma 2022-2026 van de gemeente Overbetuwe, is het belangrijk om te weten hoe de agrarische sector er anno 2023 voor staat en wat de uitdagingen/problemen zijn zoals ondernemers in de agrarische sector die ervaren. Ook moeten we ontdekken waar de ambities en ondersteuningsbehoefte zitten voor natuurinclusieve, kringloop en biologische landbouw. Met die kennis kan de gemeente haar taken naar, voor en met de sector en het buitengebied beter vervullen.*

Vanuit die achtergrond willen wij een onafhankelijke toekomstverkenning voor de agrarische sector starten. De belangrijkste doelen zijn:

- *Agrarische ondernemers te helpen gemotiveerde keuzes voor de toekomst van hun bedrijf te maken door hun een keukentafelgesprek met een onafhankelijke plattelandscoach aan te bieden.*
- *Informatie te verzamelen over de ontwikkelingen in onze agrarische sector zodat de dienstverlening vanuit de gemeente (en andere organisaties) kan worden verbeterd.*
- *Ophalen waar de kansen voor meer natuurinclusieve, kringloop en biologische landbouw zitten.*
- *Input voor beleid ophalen zoals o.a. het functieveranderingsbeleid.*

Met deze doelen in het achterhoofd zijn de agrarisch coaches de gesprekken ingegaan.

Gesprek of enquête

De uitvoering van het project is gedaan door een viertal onafhankelijk agrarisch coaches die de vertrouwelijkheid van de gesprekken en de informatie daaruit konden garanderen. Er is een vragenlijst gebruikt om informatie te kunnen vastleggen en als basis voor dit verslag te dienen. Vooraf wisten we dat niet in elk gesprek alle vragen aan de orde konden komen. Aandacht voor de familie en ingaan op hun verhaal stond centraal.

Het zijn dus gesprekken, geen enquête. Deze aanpak in de gesprekken maakt dat mensen zich gehoord voelen en hun verhaal kunnen doen. In dit verslag zijn de 'verhalen' gebruikt om ons beeld van wat er leeft weer te geven, samen met de 'quotes' uit de gesprekken. Dit is aangevuld met de informatie die in tabellen en grafieken is weergegeven.

Hoe kwamen gesprekken tot stand

Er is een startbijeenkomst geweest in de Bongerd te Heteren op 21 september 2023, waar alle boeren en tuinders voor zijn uitgenodigd. Er waren ongeveer 90 van hen aanwezig.

Het doel van de startbijeenkomst is om de coaches voor te stellen aan de boeren en tuinders en om informatie te geven over het project. De sfeer is goed én er worden (kritische) vragen gesteld. Bij deze startbijeenkomst zijn vanuit de gemeente aanwezig de wethouder Dimitri Horsthuis-Tangelder, een medewerker van Economische Zaken en een communicatieadviseur. De vier coaches, Monique te Kieftje, Rob Huinink, Wim Korsten en Lizanne Roeleven, zijn van de partij en Aart van Cooten is de gespreksleider. Hij is gespecialiseerd in de agrarische sector als journalist, communicatieadviseur en dagvoorzitter.

Er is in de lokale pers aandacht voor het project geweest en alle boeren hebben een brief ontvangen met het aanbod voor een keukentafelgesprek. Deze boeren zijn gebeld door de coaches om een afspraak te maken, of als zij dat niet wilden te informeren naar de reden daarvan.

Aantallen wel en niet

Er zijn met 147 boeren bij hen thuis aan de keukentafel gesprekken gevoerd. Daarnaast hebben 67 ondernemers aangegeven geen gesprek te willen. We konden 14 adressen niet bereiken.

De lijst, mobiele en vaste nummers

De lijst waar mee gewerkt is bevatte voornamelijk vaste telefoonnummers. Tegenwoordig gebruikt men vaker de mobiel en is het vaste nummer nauwelijks nog in gebruik en wordt niet beantwoord. In overleg met de gemeente is besloten om mensen die niet bereikt konden worden te benaderen door fysiek langs de deur te gaan. Daardoor zijn nog 41 mensen gesproken wat 21 keukentafelgesprekken heeft opgeleverd.

Redenen om wel een gesprek te voeren

Mensen die wel een gesprek wilden waren vaak gemotiveerd omdat ze het een goed initiatief vonden en belangrijk dat ook hun stem gehoord werd. Deels om ook het ongenoegen over landelijk beleid en wat er met de sector gebeurt te kunnen vertellen. Ook het feit dat de gemeente bewust wilde weten hoe men tegen de gemeente aankijkt en welke ervaringen met heeft leidde tot gespreksdeelname. Het initiatief wordt zeer gewaardeerd.

Redenen om geen gesprek te voeren

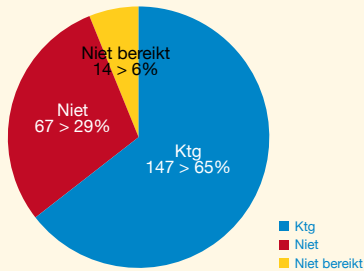
Deze worden benoemd in het volgende hoofdstuk. Er uit springen 'geen behoefte aan' en 'geen vertrouwen in'.

Hoofdstuk 3.

FEITELIJKE GEGEVENS

Aantal adressen, aantal gesprekken, aantal geen gesprek en redenen daarvan

Grafiek 1 Aantal adressen

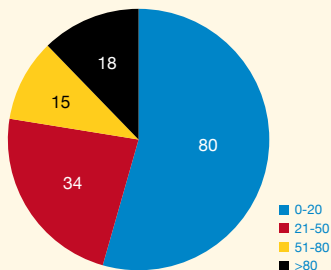

De adressenlijst bevatte 242 adressen. Daarvan waren 14 onderdeel van een ander bedrijf. We gaan dus uit van 228 adressen.

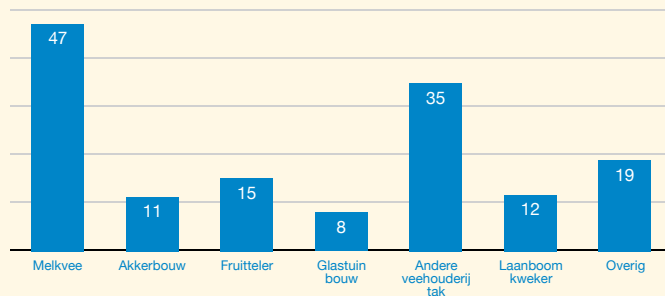
Redenen van mensen geen gesprek		Gestopt agrarisch	
Gaat goed	3	Onderdeel ander bedrijf	10
Geen bedrijf	2	Overig	12
Geen behoefte	16	Plannen al duidelijk	4
Geen vertrouwen	11	Niet benoemd	5

Aantallen bedrijven, soorten en omvang

Grafiek 2 Aantal ha per bedrijf

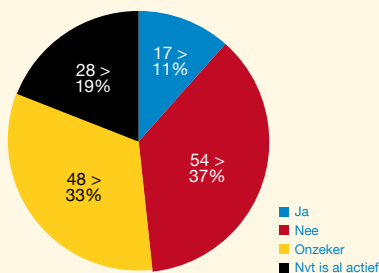
Grafiek 3 Soort bedrijven (hoofdstak)

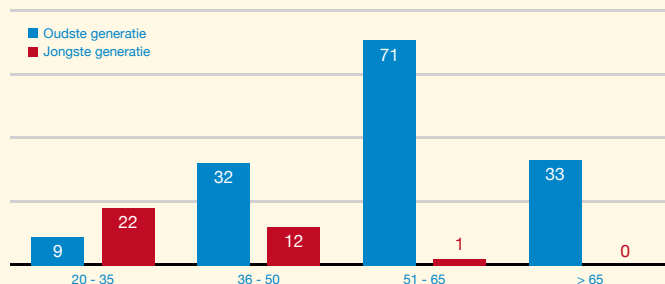
De grafieken geven de hoofdtak weer: 64 bedrijven hebben een tweede tak en nog 15 ook een derde tak. Onder overig valt een grote diversiteit aan agrarische en niet-agrarische bedrijven. Er zijn relatief veel bedrijven met minder dan 20 ha.

Leeftijden en opvolging

Grafiek 4 Opvolger

Grafiek 5 Leeftijd van de generatie

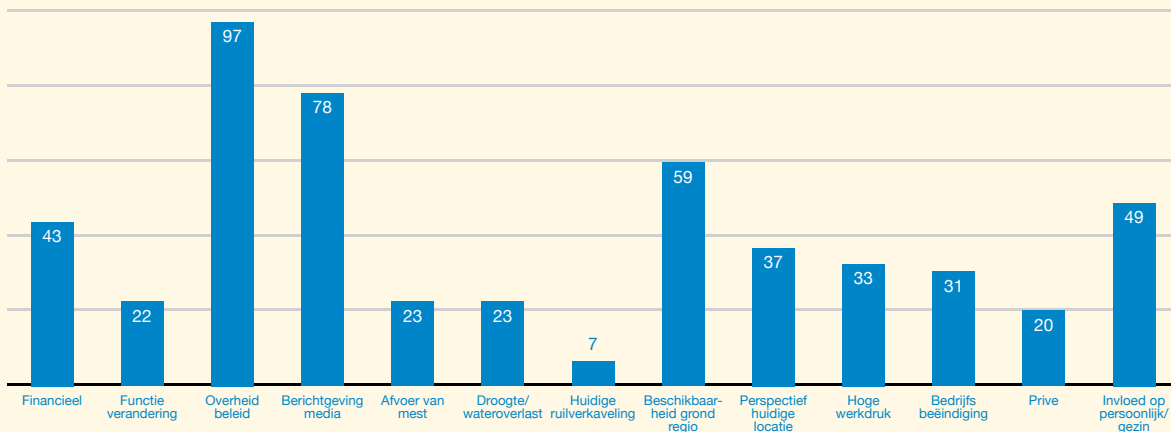
De meest voorkomende leeftijden zijn boven de 50. De combinatie met de tabel over wel of geen opvolging laat zien dat er veel bedrijven zullen verdwijnen.

Hoofdstuk 3.

FEITELIJKE GEGEVENS

Knelpunten

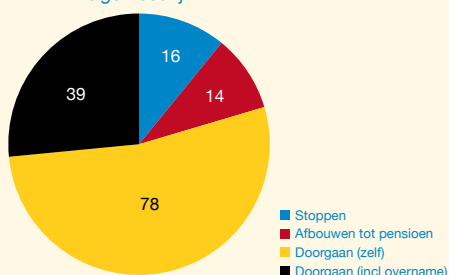
Grafiek 6 Knelpunten

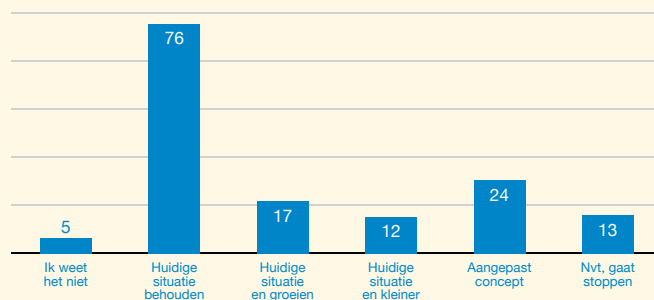
Als grootste knelpunt wordt het 'overheidsbeleid' genoemd. Verder ervaren ondernemers het 'imago/negatieve berichtgeving van de media over de sector' en de 'beschikbaarheid van grond' in de regio het vaakste als knelpunt.

Toekomst

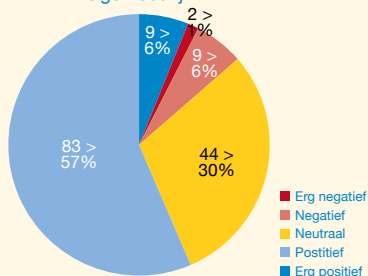
Grafiek 7 Toekomst eigen bedrijf

Grafiek 9 Strategie

Grafiek 8 Visie eigen bedrijf

Veel ondernemers - 57% - zijn positief over hun bedrijf. Dat lijkt gezien alle zorgen vreemd. Toch is het logisch als je bedenkt dat dit oordeel gaat over de huidige situatie. De onzekerheid over alles wat op hen afkomt maakt dat dit niets zegt over de toekomst.

Heel duidelijk is dat de meesten eigenlijk hun huidige situatie willen behouden. Ze zijn op dit moment onvoldoende overtuigd van het - zakelijk - perspectief van andere concepten.

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Algemeen

Wat vaak terugkomt in de gesprekken is de mix van: onzekerheid, frustratie en boosheid. Het gevoel niet gehoord en niet gewaardeerd te worden is groot. 'Ze' willen ons weghebben. De overheid bedenkt onuitvoerbare plannen en maatregelen waardoor de angst groot is dat ze het financieel niet meer zullen redden. Omdat de koers onduidelijk is weten velen ook niet welke kant ze op moeten en kunnen. Deze onduidelijkheid maakt dat er geen gefundeerd besluit genomen kan worden over doorgaan en investeren - waarin? En in welke richting? - of stoppen.

Opvallend is de gelatenheid die lijkt te ontstaan. Hier lijkt de boosheid verdwenen maar is onder de oppervlakte wel aanwezig. Deze mensen proberen te overleven met de houding: 'we zien wel', 'het maakt toch niet uit wat we doen' en 'we zien wel waar het schip strandt'. Een deel van deze mensen bezoekt ook bewust niet de overheidswebsite om te onderzoeken of ze wel of geen piekbelaster zijn.

Ook opvallend is dat dit alles geldt zowel voor 'gangbare' boeren als voor boeren die meer toekomstgericht bezig zijn, denk aan biologisch/ natuurinclusief, actief natuurbeheer, korte keten.

De spanning en onzekerheid heeft vaak ook gevolgen voor het gezin en de psychische en fysieke gezondheid. Bij boeren is onzekerheid en angst voor de toekomst van het bedrijf direct verbonden met onzekerheid over wonen, leven en familie. Dit grijpt diep in omdat boer zijn onverbreekelijk verbonden is aan hun levensstijl en identiteit. Ook is hun sociale netwerk verbonden aan het boer zijn.

Waar ook veel boeren last van hebben is de grote stroom berichtgeving in alle media - krant, radio, tv en social media - waar zij in hun beleving steeds negatief worden afgeschilderd, bijna als criminelen.

Ook opvallend is dat ondanks dit alles veel boeren aangeven dat ze het liefste gewoon door willen boeren!

De financiële positie van bedrijven verschilt onderling maar ook per sector. Opvallend is dat veel bedrijven hun financiële positie op dit moment als goed omschrijven, maar dat zegt niks over de - nabije - toekomst want ze weten niet wat er gaat gebeuren en welke financiële gevolgen dat heeft.

Daarnaast staan ook bij een rendabel bedrijf de gewerkte uren vaak niet in verhouding tot het inkomen.

De coaches werden vaak gastvrij ontvangen door de ondernemer. Gesprekspartners zijn veelal de eigenaar, zijn partner en de bedrijfsopvolger. De gesprekken moeten vaak even op gang komen. En dat is heel begrijpelijk. Wie is deze coach? Wat komt zij/hij doen? Met welk doel? Als de coaches vertellen met welk doel ze hier zitten, dat de gesprekken vertrouwelijk zijn en dat zij onafhankelijk zijn, wordt het gesprek vaak open en komt er veel op tafel.

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Verder zijn vaker genoemde punten:

- Overheid is anoniem geworden, ook de gemeente.
- Gemeente Overbetuwe is deels stads en deels platteland. Het bestuur en de ambtenaren voelen als stads.
- Oude trauma's voelen nog vers en lijken zich te herhalen : A15 / hoogspanning / Betuwelijn / Park Lingezege / containeropslag en overslag.
- Visie op toekomst sector ontbreekt, maar daarnaast mist ook een visie op toekomst van het platteland in relatie tot de transitie in de landbouw.

“Opvolger moet buitenshuis werken omdat de familie anders niet rondkomt. Eerst klem door de fosfaatrechten en nu door stikstof. Het is onduidelijk wat ons te wachten staat. De melkprijs is laag. We zitten klem.”

“Ons bedrijf loopt goed. Maar sinds de invoering van de fosfaatrechten is het onzekerheid troef. We hebben daardoor geïnvesteerd in extra grond. We zijn erg stil blijven staan sinds 2015. Stilstand is achteruitgang. We weten ook niet meer of we het wel goed doen?”

“Het financieel rendement is oké. Maar als ik alle uren tel, dan natuurlijk niet. Alle vrienden van mij werken bij een bedrijf of organisatie en werken 4 dagen per week en gaan vaak op vakantie. Zij vinden het gek dat ik zo hard werk. Maar ja, het zit in mijn bloed.”

“Zet maar in je onderzoek: “wij willen heel graag door met ons bedrijf en we willen graag een toekomstbestendig bedrijf.” Er is wél zorg bij de ondernemers over het overbrengen van de urgentie: Is er toekomst voor ons als melkveehouders? Wordt de grond dadelijk anders besteed? Opkoop van grond door boomkwekers maakt grond hier hartstikke duur. We passen nu in het AH programma, maar of dit doorgaat, is de vraag. Er zit op 45 ha onzekerheid. We hebben dan meer grond per koe nodig.”

“De ondernemers runnen het bedrijf nog steeds met plezier. Het is de passie van de man. Ieder jaar komt er een vaste groep Polen (8) meewerken tijdens de oogst, die slechts 6-7 weken duurt. In coronatijd zijn is de familie verkoop aan huis gaan doen, wat buiten verwachting zeer goed liep en zijn dat blijven doen. Ze halen hier veel plezier uit, omdat mensen interesse hebben in het bedrijf en enthousiast zijn over de kwaliteit. De Poolse medewerkers komen al jaren en zijn met hen ouder geworden. Het is een vriendengroep die ieder jaar een soort werkvakantie komt houden.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Toekomstvisie en onzekerheid

Bij 'algemeen' hebben we al beschreven dat de onzekerheid over de toekomst grote gevolgen heeft. Die onzekerheid is er al een behoorlijke tijd. De gevolgen zijn zowel bedrijfsmatig als sociaal. Nog eens de hoofdpunten:

- Investeringsbesluiten worden uitgesteld.
- Strategische keuzes (welke richting slaan we in?) worden uitgesteld.
- Overname is een lastig onderwerp. Ook 'overnemers' worstelen met de onzekerheid en daarmee met hun keuze. Soms raden de ouders het hun kinderen af en willen hen voor een onzekere toekomst behoeden.
- Bij een deel van de mensen heeft dit fysieke, psychische of sociale gevolgen.

“Het is moeilijk voor opvolgers. Wat staat hen allemaal te wachten? Moeten we investeren in stallen? Kan ze dat ooit opbrengen? We zijn bezig met een verwerkingsruimte voor fruit, vlees en groente, zodat producten langer houdbaar zijn. Dit doen we in samenwerking met een ander bedrijf. Het is nog wachten op de goedkeuring.”

“Ik wil helemaal niet dat mijn zoon dit bedrijf overneemt. De sector is veel te onzeker en er zijn te veel regels. Ik ben ooit begonnen met 3000 gulden en een stukje grond. Mijn ouders zijn uitgekocht voor de Betuwelijn. Daar hebben ze geluk mee gehad en is een goede keuze geweest. Ik zou nu ook wel uitgekocht willen worden voor zoiets. Dan kom ik er goed vanaf. Want hoe gaat het verder in de toekomst?”

“Zij raden hun kinderen niet aan om het bedrijf voort te zetten.”

“De onduidelijke regelgeving nekt ons. Het inkomen wat de opvolger buitenshuis verdient, verdwijnt in het bedrijf.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Het effect van beeldvorming

Men ervaart een constante stroom van berichtgeving waarbij alles wat fout is bij de boer wordt gelegd. Dit wordt als erg oneerlijk en onrechtvaardig beleefd. Dat wordt versterkt doordat andere sectoren - in elk geval op dit moment - niet of veel milder worden behandeld. Denk aan Schiphol, Tata steel, verkeer en vliegen.

Voor de individuele boer is het effect dat naast de eigen onzekerheid over de toekomst het bezoeken van verjaardagen, het lezen van de krant en een praatje met de burens lastig en beladen worden.

“Het artikel over gewasbeschermingsmiddelen in de Gelderlander zet veel kwaad bloed. Er is geen wederhoor. De middelen waarover het artikel ging, zijn oude middelen. Het raakt, omdat ik met passie mijn werk doe. We produceren een goed product en ik voel me uitgekotst. We gebruiken kleine hoeveelheden gewasbeschermingsmiddelen. We doen dit ook liever niet. De beeldvorming is scheef.”

“De artikelen in de krant over de glyfosaat en Parkinson. Dat staat in de krant als het in de politiek op de agenda staat. Je begint bijna te koken als je het leest. Als je dan de volgende dag met je spuit naar een perceel rijdt, durf je je haast niet te vertonen!”

“Ik vraag me vaak af: 'Waar doe je het voor?' We hebben enorm veel last van de reclamecampagne van wakker dier over sloopmelk. Dit beïnvloedt het publiek enorm en wij worden er boos over.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Piekbelasters

Deze groep heeft meer dan anderen last van de onzekerheid en het gebrek aan visie en perspectief. Hun bedrijf zit letterlijk op slot. Banken werken niet meer mee aan financiering, ongeacht het doel. Vergunningsaanvragen zijn niet meer aan de orde. Er is niet alleen onzekerheid over de toekomst, het heden is bijna onwerkbaar geworden.

Er zijn nu twee regelingen voor stoppen en uitkopen. Beide gaan uit van beëindigen van het bedrijf, met een beroepsverbod voor het leven. Ook zijn de eerste berichten dat het lang niet altijd financieel aantrekkelijk is en men toch met schulden blijft zitten. Beloofde regelingen voor 'doorgaan op een andere manier' zijn er nog steeds niet. Zowel doorgaan op een extensievere manier, een ander concept - bijvoorbeeld biologisch - of via innovatieve technieken zijn niet geregeld en dus is qua regelingen stoppen de enige keuze, of afwachten. Maar waarop?

Op deze manier kan stoppen niet afgewogen worden tegen alternatieven.

Misschien is het geen wonder dat sommigen niet eens willen uitzoeken of ze ook piekbelaster zijn. Het is juist om deze reden onmogelijk om te zeggen hoeveel piekbelasters er feitelijk in de gemeente zijn.

“Dit bedrijf is een zgn piekbelaster. Ze hebben uitgezocht wat ze krijgen als ze meedoen aan de regeling. Hieruit blijkt dat ze er slecht uit komen. Ze hebben de stallen een paar jaar geleden gerenoveerd, maar het zijn wel oude stallen. Dus krijgen ze er weinig voor terug. Daarnaast als ze alles slopen, komen ze asbest tegen. Er is ook veel gestort op de grond en ze zullen ws veel tegenkomen in de grond, dat ze moeten saneren. Dit wordt niet vergoed. Dit zorgt voor boosheid, verdriet en ze voelen zich lamgeslagen.”

“Welke consequenties heeft de piekbelasters regeling? Ik heb geen idee en ik heb de site van de overheid ook nog niet ingevuld. Ik vertrouw dat niet helemaal.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Over stoppen

Stoppen met een agrarisch bedrijf is een lastig en emotioneel besluit. Het heeft gevolgen voor het gezin en familie. Soms wonen er nog meer generaties op het erf. Kan men blijven wonen? Op welke wijze kan er een nieuw inkomen verworven worden? Kunnen de (bank)schulden worden afgelost? Afscheid van de dieren? Na drie of vier generaties degene te zijn die de stekker er uittrekt!

Toch nemen boeren dat besluit. Zeker als er geen opvolgers zijn. En dan gebeurt er iets vreemds en in hun ogen onlogisch:

- Ze worden niet goed geholpen terwijl ze juist willen doen wat de overheid wil. De behandeling ervaart men als onpersoonlijk.
- De regelingen zijn onduidelijk en niet altijd samenhangend.
- Erg zwart witte regels. Bijvoorbeeld een kleine tak overhouden maakt vaak dat regelingen niet meer van toepassing zijn. O.a. rood voor rood, maar ook LBV en LBV+. (zie bijlage 1) Terwijl een kleine agrarische tak, op een extensieve en natuurlijke manier levensplezier en inkomen kan opleveren.
- LBV en LBV+ zijn gepresenteerd als 'woest aantrekkelijk'. De eerste berichten zijn dat het lang niet altijd aantrekkelijk is.
- Als men een andere of nieuwe toekomstmogelijkheid ziet op het erf stuit men op starre regels en een starre behandeling. Dat geldt voor extra woningen, nevenfuncties en functieverandering.
 - RO beleid wordt als erg star ervaren (zie RO gemeente).
 - De behandeling is onpersoonlijk en er wordt niet mee gedacht.
 - Het lijkt of de basishouding van de gemeente is om te zoeken naar redenen waarom jouw idee niet kan.

“Stoppen lastig omdat gemeente erg traag is met rood voor rood, dat loopt nu al 3 jaar zonder duidelijkheid, daarom nu lbv+ aangevraagd. Het had allemaal al geregeld kunnen zijn!”

“Hoe beëindig je een bedrijf zonder dat je er financieel veel bij inschiet?”

“We zijn 4 jaar geleden gestopt met het varkensbedrijf. Deden mee met de stoppersregeling. We hebben op geen enkele manier aanspraak kunnen maken op regelingen. Daar hebben we nog steeds last van. We hebben een plan voor onze schuur. Kan niet volgens de gemeente, maar niemand bij de gemeente denkt mee hoe het wel zou kunnen.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Boeren en tuinders met ‘andere concepten’

Deze boeren hebben al maatregelen genomen die lijken te passen in de richting waar maatschappij en overheid heen lijkt te willen. Denk aan bijvoorbeeld biologisch werken, meer natuurinclusief, extensiever, actief agrarisch natuurbeheer of korte keten. Je zou verwachten dat zij minder of geen last hebben van de onzekerheid, onduidelijkheid en maatregelen. Toch is dat niet het geval. Ook zij benoemen dat zij onzeker zijn over de toekomst van hun bedrijf. Komen er toch maatregelen die onvoldoende of geen rekening houden met zaken die zij al doen? Moet het misschien toch net weer anders? Nu al hebben ze last van maatregelen die geen of onvoldoende rekening houden met hun werkwijze.

Ook zijn er boeren die hebben geïnvesteerd in grond, werktuigen en opslag voor agrarisch natuurbeheer. Datzelfde agrarische natuurbeheer kan zomaar aanbesteed worden en daarmee kan zowel hun inkomen dalen als hun investeringen daarin waardeloos maken. Aanbesteden doorkruist het opbouwen van een stabiele werkrelatie. Ook kunnen dan de gestelde eisen ineens weer veranderen.

“Je probeert als boer groen te werken, overheid werkt niet mee in de regeling en vervolgens krijgen de boeren de schuld niet milieubewust te werken.”

“Ik wil graag het mooie van ons vak laten zien, wil natuurinclusief bouwen, hoop dat dit mij is gegund door de gemeente.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Zonnepanelen en windmolens

Een vaker genoemd punt is dat het lijkt of de aanleg van zonneparken te makkelijk wordt toegestaan. Bezwaren zijn dat goede landbouwgrond dan verloren gaat voor de landbouw, de grondprijzen nog verder worden opgedreven en dat het landschap aangetast wordt. Het - vaker genoemde - ontbreken van een duidelijke visie op de toekomst van het platteland wordt als probleem ervaren. Vooral omdat vergunningen voor wijzigingen in bestemming voor hun eigen plannen uiterst moeizaam verlopen.

Een heel ander punt is dat er onvrede is over problemen met het netwerk. Daardoor kunnen zonnepanelen op het erf op daken niet altijd leveren en wordt die capaciteit onvoldoende gebruikt, soms kunnen eigen zonnepanelen helemaal niet worden aangesloten. Tot slot is het mogelijke verdwijnen van de salderingsregel demotiverend voor eigen initiatief.

“Energieprijsverhoging ten opzichte van het niet kunnen verkrijgen van elektrificeren (pas in 2029). Dit is een groot knelpunt voor de glastuinbouw!”

“Elektrificeren duurt 4-5 jaar volgens Tennet.....”

“Het lastigst vind ik dat ik niet weet waar ik aan toe ben met de stroomprijs. Ik heb 1000 zonnepanelen op het dak van de koeling liggen, maar ik moet ze soms uitzetten, omdat ik dan geld moet betalen voor de stroom die ik terug lever.”

“Het niet kunnen elektrificeren is een bedreiging op de toekomst en een rem op de vergroening.”

ONS BEELD OVER HOE HET MET DE BOER GAAT

Grond

De beschikbaarheid van landbouwgrond in het gebied is een serieus probleem dat vaak is genoemd. De prijzen zijn door die schaarste al erg hoog, zowel voor koop als huur. Als het beleid richting extensivering gaat is er meer grond nodig terwijl de opbrengst per ha daalt.

Eerder genoemd zijn zonneparken als prijsopdrijvende factor. Daarnaast zijn uitbreiding van woongebieden, aanleg grote parken, aanleg infrastructuur oorzaken.

Binnen de sector blijkt dat laanboomkwekers een grote behoefte hebben aan meer grond en door hun sterke economische positie kunnen ze hoge prijzen betalen, zowel koop als huur. Voor andere sectoren zijn deze prijzen te hoog en is de kans om extra grond te verwerven nihil geworden.

“Te hoge grondprijs. We proberen op meerdere borden te schaken om een toekomstbestendig bedrijf te blijven. Er zou beleid voor windmolens moeten zijn. Rendementen bij boomkwekers hoger. Gemeente moet hier iets mee. Welke visie is er op het landschap? Wat voor gebied wil je zijn? Wat wil de gemeente stimuleren of voorrang geven? Wij willen graag fit zijn voor de toekomst.”

“Gronddruk is enorm. Pachtprijs stijgt hierdoor enorm.”

AGRARISCH ONDERNEMERSCHAP

Over verdienmodel

Waar het ook naar toe gaat, het is een realistische verwachting dat er een optelsom van maatregelen zal komen die kostprijsverhogend zal zijn. Denk aan: extensiveren, minder mest, minder kunstmest, meer aandacht voor biodiversiteit en dierenwelzijn en beperken gebruik gewasbeschermingsmiddelen.

Bovendien zijn er, om te voldoen aan dat pakket van maatregelen, vaak grote investeringen nodig.

De zorg van boeren -ondernemers- is dat er wel kostprijsverhogende maatregelen komen maar geen zicht op bestendig hogere prijzen voor hun producten. Dat leidt tot verliezen die ze zich niet kunnen veroorloven.

Compensatie door bijvoorbeeld vergoedingen voor agrarisch natuurbeheer worden met argwaan bekeken. Vooral omdat deze niet gegarandeerd langjarig zijn en zomaar kunnen veranderen of afgeschaft worden.

De huidige problemen met subsidies via het GLB - hectarepremies - die richting vergroenen gaan hebben het wantrouwen en de scepsis vergroot.

Men kon in 2023 kiezen voor een hoger 'niveau' van vergroening en daar een hogere GLB premie voor ontvangen. Keuzes zijn: brons, zilver of goud. Dat ging ook gepaard met hogere kosten. Nadat de kosten al gemaakt waren werd de vergoeding naar beneden aangepast.

Omgekeerd gezegd: veel boeren zouden best bereid zijn om anders te gaan werken als ze ook een behoorlijke zekerheid zouden hebben dat ze daar van kunnen leven en daar op kunnen vertrouwen.

“Als er een beter verdienmodel zou zijn, dan zouden we kunnen innoveren.”

“Als je naar een extensievere bedrijfsvoering wil gaan dan moeten de grondprijzen naar beneden.”

AGRARISCH ONDERNEMERSCHAP

Over investeren

Hoewel agrarische bedrijven en sectoren erg verschillen, is er wel een duidelijke noemer dat agrarische bedrijven kapitaalsintensief zijn. Grond, gebouwen, werktuigen en tractoren, stalsystemen vergen grote bedragen. Om die investeringen te kunnen doen gaan ondernemers grote financiële verplichtingen aan en worden daarmee in grote mate afhankelijk van banken. De investeringen die gedaan worden om aan nieuwe eisen te voldoen leiden meestal niet tot een hogere opbrengst.

Een investering is alleen te doen als datgene waarin is geïnvesteerd een groot aantal jaren gebruikt kan worden. De meeste investeringen leggen ook een manier van werken vast. Dus als een stal uitgerekend is om in 20 jaar terug te verdienen ontstaat er een groot probleem als na 5 jaar de overheid een nieuwe werkmethode vraagt of eist. De stal is nog niet afgeschreven -terugverdiend- en de bijbehorende lening zal ook nog niet afgelost zijn.

Boeren zijn ondernemers. Dus de logica van produceren tegen een kostprijs, verkopen, investeren en aflossen hoort daar bij.

Wat boeren onderscheidt van veel andere ondernemers is dat het hele risico en de verantwoordelijkheid voor een investering drukt op, meestal één, gezin. Waardoor druk en onzekerheid over deze enorme bedragen geen abstractie is van een bedrijf met veel en soms verre aandeelhouders, maar direct op slechts een paar mensen drukt.

“Onzekere berichtgeving over onze locatie is een knelpunt. Als bijvoorbeeld de provincie Overijssel de natuurvergunning afneemt bij een boer die een emissiearme vloer heeft, wat kan er dan bij ons nog gebeuren? Ik heb er daar stevig in geïnvesteerd.”

“Ik heb jaren geleden de asbest van de daken gehaald, 1,5 ton investeren. Nu hoeft het niet meer. Luchtwassers geplaatst - tonnen geïnvesteerd, maar de prijs van het vlees wordt niet hoger.”

AGRARISCH ONDERNEMERSCHAP

Over veranderen

Het is heel menselijk dat er weerstand tegen veranderen is. Dat is niet specifiek iets van boeren, dat hebben we eigenlijk allemaal. Als we het gevoel hebben dat anderen die verandering afdwingen of opleggen, wordt onze weerstand nog groter.

Dat er bij boeren weerstand tegen veranderingen is dus niet zo uitzonderlijk. Maar er zijn wel een paar specifieke punten waardoor veranderingen bij boeren - voor henzelf - lastiger zijn, we noemen:

- Wonen, leven, werken, ondernemen speelt zich allemaal op dezelfde plek, hetzelfde erf, af.
- De families gaan vaak meerdere generaties terug op dezelfde plek.
- In de laatste regel van het stukje over investeren staat:
Wat boeren onderscheidt van veel andere ondernemers is dat het hele risico en de verantwoordelijkheid voor een investering drukt op, meestal één, gezin. Waardoor druk en onzekerheid over deze enorme bedragen geen abstractie is van een bedrijf met veel en soms verre aandeelhouders, maar direct op slechts een paar mensen drukt.
- Besluiten over het bedrijf zijn bijna automatisch ook besluiten over de -toekomst van- de familie.
- Boer zijn maakt deel uit van de identiteit en de levensstijl.

Veranderingen hebben dus een veel grotere impact op zo'n beetje alle levensgebieden van de ondernemer en familie. En de eigen invloed op die verandering is klein. Misschien is er dus niet eens zozeer een grotere weerstand tegen verandering maar zijn de gevolgen groot, eigenlijk veel groter dan mensen van buiten de sector zich kunnen voorstellen.

Dat is geen argument dat veranderingen niet kunnen of mogen. Misschien is het wel een goede reden om het veranderingsproces anders vorm te geven. En dan met name door de landelijke overheid in combinatie met de provincies.

VERSCHILLENDE SECTOREN

Veehouderij

De veehouderij staat het meest onder druk in de hele stikstofdiscussie over de toekomst van de landbouw. Ideeën als: halvering van de veestapel, extensivering, geen of nauwelijks boeren meer dichtbij natuurgebieden, maatregelen rondom mestgebruik en de uitkoopregelingen hebben juist voor veehouders grote gevolgen.

- Mest

De afbouw van de derogatie (zie bijlage 1) leidt tot extra kosten voor de sector. Daar staan geen extra inkomsten tegenover. Ook maakt het geen onderdeel uit van een samenhangend beleid waarmee boeren nieuwe keuzes zouden kunnen maken.

- Stikstof

Het nog onduidelijke beleid rondom het terugbrengen van de stikstofuitstoot is misschien wel de kern van de problematiek waar de sector, en dan vooral de veehouders mee te maken hebben. Zonder zicht op een helder en samenhangend beleid lijkt het wel of mensen alleen maar kunnen afwachten. Het feit dat over de meetmethodes veel discussie is maakt de zaak alleen nog maar ingewikkelder.

- PAS-melders

Remkes heeft in oktober 2022 in zijn rapport: 'Wat wel kan, uit de impasse en een aanzet voor perspectief' de aanbeveling gedaan om snel zodanige maatregelen te treffen dat voor PAS-melders realistische en eerlijke oplossingen getroffen kunnen worden. Het is nu februari 2024 en er is nog geen oplossing.

- Piekbelasters

In datzelfde rapport van Remkes is een plan gemaakt om te beginnen met stikstofreductie door 'vlot' piekbelasters vlak bij natuurgebieden uit te kopen. Overigens niet alleen agrarische piekbelasters, maar ook industriële.

Inmiddels is er alleen een uitkoopregeling voor stoppende agrarische piekbelasters. Voor boeren die niet willen stoppen zijn de beloofde regelingen voor innovatie en aanpassen bedrijfsconcept nog niet in beeld. Dan resteert stoppen of maar doorgaan tot het schip strandt.

- Regelingen die niet op elkaar aansluiten

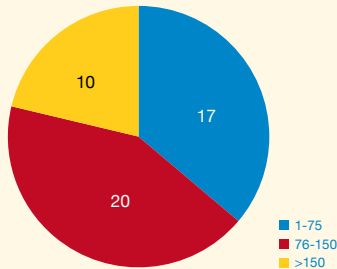
Dit punt is al benoemd bij 'over stoppen'. Juist de overgang naar een ander concept, of een andere manier van werken past moeilijk in de nu bestaande regelingen. Ook extensiveren in combinatie met een andere niet-agrarische tak op het erf blijkt erg lastig.

- Specifiek varkens, pluimvee en geiten

Deze bedrijven hebben vooral met de uitstoot van stikstof een groot vraagstuk. Daarnaast zijn ook de gestegen kosten van veevoer, energie en afvoer van mest een serieus probleem. De onzekerheid over het piekbelasters beleid speelt een grote rol.

VERSCHILLENDE SECTOREN

Grafiek 10 Aantal koeien per bedrijf

Bedrijfsopvolging melkveehouderij		Toekomstbeeld	
Ja	11	Stoppen	5
Nee	10	Afbouwen tot pensioen	3
Onzeker	15	Doorgaan zelf	21
Is al actief	11	Doorgaan incl overname	18

Dit betreft de 47 melkveehouders die meegedaan hebben met de gesprekken. In alle gevallen is bij hen melkvee de hoofdtak.

Specifiek over melkvee

Melkveehouders zijn binnen de veehouders de groep met de grootste behoefte aan grond. Als grondgebonden meer de norm gaat worden ontstaat niet alleen een extra probleem door schaarste van grond, maar ook een financierings- en rendementsprobleem.

Maatregelen rond beperking van het gebruik van akkerranden hebben praktische en financiële gevolgen. Zo moet er meer mest van het bedrijf worden afgevoerd.

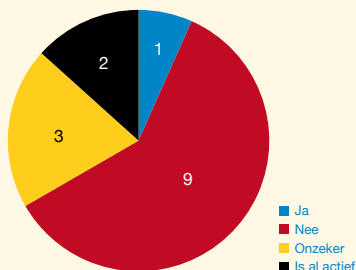
De afschaffing van de derogatie leidt tot stevige problemen op korte termijn. De onbetrouwbaarheid van reeds genoemde GLB premies vergroot ook de financiële problemen en versterkt het gevoel dat de overheid geen betrouwbare partner is.

“Pasmelder, geeft onzekerheid, bank geeft geen kredieten meer. Natuurbeheer belangrijke tak (al heel lang) wordt nu aanbesteed en kan dus ineens verdwenen zijn.”

“De mestafvoer is een groot probleem. Als we de mest niet kwijt kunnen, dan is het een hele klap en wellicht het einde van ons varkensbedrijf. De afvoer levert ons écht stress op. Stel dat we een boete krijgen aan het einde van het jaar, dan kan dat dus het einde van ons varkensbedrijf betekenen.”

VERSCHILLENDE SECTOREN

Grafiek 11 Bedrijfsopvolging fruitteelt (hoofdtak)

Toekomstbeeld

Stoppen	4
Afbouwen tot pensioen	2
Doorgaan zelf	7
Doorgaan incl overname	2

Er zijn 18 fruitteeltbedrijven die meegedaan hebben aan de keukentafelgesprekken, waarvan er 15 de fruitteelt als hoofdtak hebben. Van deze 15 bedrijven hebben 9 bedrijven minder dan 15 ha grond in gebruik en 6 meer dan 15 ha.

Fruitteelt

De fruitteelt is duidelijk het gezicht en de historie van de Betuwe. Uit onze gesprekken blijkt dat deze sector rap aan het verdwijnen is. Bedrijfseconomisch wordt de sector steeds minder rendabel, dat is niet lang vol te houden. Ondernemers in de fruitteelt voelen zich steeds vaker gedwongen om te kiezen voor stoppen. Overname door opvolgers is niet of nauwelijks aan de orde omdat het perspectief slecht is.

Verdere problemen zijn vooral de eisen en onzekerheden ten aanzien van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Stijgende loonkosten gecombineerd met de beperkte en dure woonmogelijkheden voor arbeidsmigranten hebben financiële gevolgen.

“We hebben n t alle pruimenbomen gerooid. Het was moeilijk om aan plukkers te komen of eigenlijk zijn ze te duur. Het weegt niet op tegen de kosten. Grond verhuurd aan bomenkweker.”

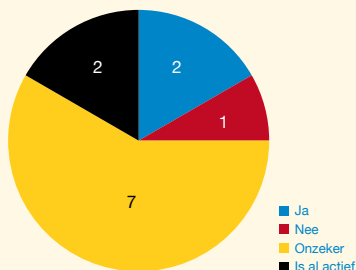
“De stijgende kostprijzen is het grootste knelpunt. Dit zorgt ervoor dat we geen toekomst zien voor de fruitteelt. Wij zitten onze tijd wel uit.”

“Het overheidsbeleid mbt gewasbeschermingsmiddelen zorgt ervoor dat het over een paar jaar niet meer aantrekkelijk is om fruit te telen. Daarnaast is functieverandering een knelpunt: steeds wisselende ambtenaren maken het lastig om relatie op te bouwen. Moeten het verhaal steeds weer vertellen en komen niet verder. Het idee dat ambtenaren weinig binding hebben met de inhoud.”

“Het fruitbedrijf is klein, door nieuwe veilingsystemen hebben kleine fruittelers minder opbrengst. Stimuleren bedrijven groter te worden zodat het voor veiligen interessant wordt. Wat wil de overheid? Want aan de andere kant stimuleren ze ook kleine, ambachtelijke bedrijven. de ondernemers plukken alles zelf.”

VERSCHILLENDE SECTOREN

Grafiek 12 Bedrijfsovername
laanboomkweker (hoofdtak)

Toekomstbeeld

Stoppen	0
Afbouwen tot pensioen	0
Doorgaan zelf	7
Doorgaan incl overname	5

12 bedrijven die meegedaan hebben aan de keukentafelgesprekken hebben als hoofdtak laanboomkweker. 6 hebben meer dan 7 ha in gebruik, 6 minder.

Laanboomkwekers

De grote maatschappelijke behoefte aan bomen -in steden, dorpen maar ook voor nieuwe bossen- leidt al jaren tot een grote vraag. Dit heeft de sector een impuls gegeven in groei en professionaliteit. In het algemeen zijn het financieel sterke bedrijven. Ook bij hen spelen de problemen rond gewasbeschermingsmiddelen.

De sterke groei en sterke financiële positie zorgt voor een grote grondhonger, ze kopen of huren veel grond en kunnen meer betalen dan andere sectoren.

Overigens vragen deze andere sectoren zich af of er hier wel beleid over is, mag alle grond zomaar omgezet worden naar boomkweken? Past dit in een samenhangende visie op het landschap en het buitengebied?

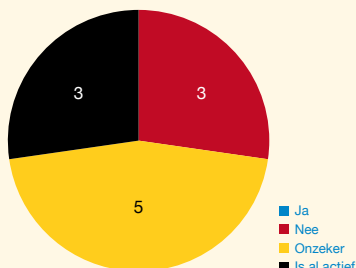
“Communicatie kan beter en zou fijn zijn als de gemeente met beleid opstellen zich er meer op richt om dat samen met betrokkenen doen, hij stelt zich - met zijn belangenvereniging - erg actief op. Kost veel tijd en inzet maar is wel nodig.”

“(Laan)boomteelt is wel en niet agrarisch. Agrarische regels voor bv N-2000 zijn niet altijd van toepassing voor ons, want wij stoten geen N en CO₂ uit. Boomteelt is een aparte sector: geen fruitteelt, geen dierhouderij, wel agrarisch.”

“Agrarische grond behouden en niet alles natuur maken of zonnepanelen leggen.”

VERSCHILLENDE SECTOREN

Grafiek 13 Bedrijfsopvolging akkerbouw (hoofdtak)

Toekomstbeeld

Stoppen	0
Afbouwen tot pensioen	1
Doorgaan zelf	6
Doorgaan incl overname	4

16 akkerbouwbedrijven, deden mee aan de keukentafel-gesprekken. Daarvan hebben er 11 als hoofdtak akkerbouw. Daarvan bewerken 8 bedrijven 75 ha of minder, 3 bedrijven bewerken meer dan 75 ha.

Akkerbouw

Opvallend in de akkerbouw is dat de ontwikkelingen rondom mest voor hen financieel goed uitpakken. Ooit moesten ze betalen voor mest, nu krijgen ze betaald als ze mest afnemen. Uiteraard is de hoeveelheid mest die ze mogen inkopen wel aan regels gebonden.

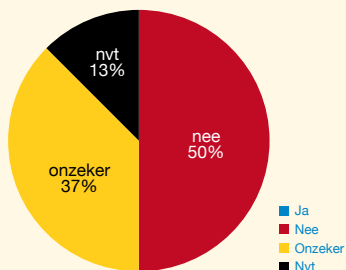
De problemen rond gewasbeschermingsmiddelen spelen bij hen ook en kunnen grote gevolgen hebben.

Beperkingen rond het gebruik van akkerranden is ook voor hen een vraagstuk.

“Europese wetgeving en overheidsbeleid: we hebben te maken met onwerkbare regels. Aardappels voor 1 oktober oogsten is er zo één. Dit soort onwerkbare regels versnelt het stopproces. We zijn weken bezig geweest met GLB. Bellen met RVO, we krijgen advies en dan blijkt het niet te kloppen. Ze bieden excuus aan voor fout, maar het is wél fout en wij zijn heel veel tijd kwijt. Een andere regel is het niet inzaaien van akkerranden en dan krijgen we vervolgens niet uitbetaald. Zo kunnen we nog wel even doorgaan.”

VERSCHILLENDE SECTOREN

Grafiek 14 Bedrijfsovername glastuinbouw (hoofdtak)

Toekomstbeeld

Stoppen	1
Afbouwen tot pensioen	1
Doorgaan zelf	6
Doorgaan incl overname	0

Er hebben 8 glastuinbouwbedrijven (hoofdtak) meegedaan aan de keukentafelgesprekken.

De toekomst van deze sector is erg onzeker.

Glastuinbouw

De glastuinbouwers hebben veel last van de hoge energieprijzen en van de energiebelasting die geheven gaat worden. Veel zijn 50+/60+ en ze zien geen opvolging van het bedrijf voor zich. De investeringen, die ze moeten doen, kunnen ze niet meer terug verdienen. Opvolgers zijn er niet. Ouders raden het af en kinderen zien dat hun ouders hard moeten werken en willen dit niet voor zichzelf of hebben gewoon andere plannen. Sommigen werken vaak met een vaste groep arbeidsmigranten, die ze al jaren kennen. Ze hebben een band met hen opgebouwd en de samenwerking verloopt goed. Alleen, deze groep wordt ook ouder en hoelang blijven zij dit nog doen? Dit kan betekenen dat ze nieuwe arbeidskrachten moeten gaan vinden en dat is lastig. Nederlanders willen het werk niet meer doen. De arbeidskosten worden steeds hoger.

Een aantal glastuinders heeft in coronatijd ervoor gekozen om huisverkoop te gaan doen. Ze vinden dit onverwacht leuk en dit hebben zij voortgezet. Dit zorgt voor een band met de kopers.

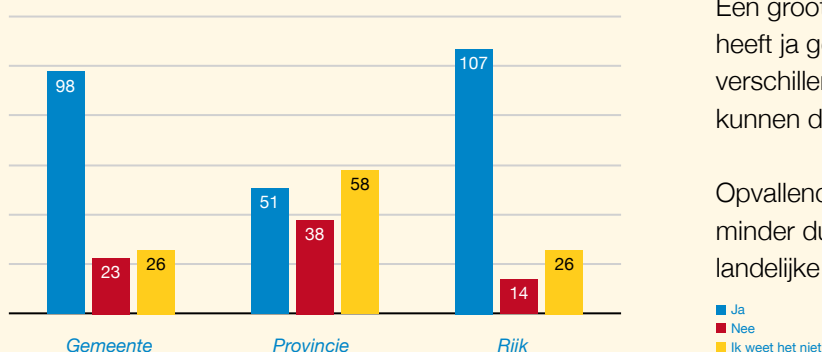
“Hortensia kwekerij (hoeft niet anoniem) was blij verrast dat ze genomineerd waren voor de BOB award. Prijs vanuit de gemeentes Overbetuwe en Lingewaard voor 'duurzaam geteelde bloemen als basis voor gezondheid, geluk, vriendelijk voor mens en milieu. Er is een feestelijke avond georganiseerd in de theaterkerk in Bemmelen, waar diverse ondernemers aanwezig waren uit horeca, agrarisch. Dit zorgde voor aangename netwerkvond. Mooie prijs voor stimuleren duurzaamheid.”

“De energiecrisis heeft me genekt. De energieheffing van komend jaar doet me besluiten om te stoppen, ik kan de druk/stress niet meer aan.”

“Er mag geen glastuinbouw bij op onze locatie, zelfs over een werkruimte wordt moeilijk gedaan.”

DE BOER EN DE OVERHEID

Grafiek 15 Rol overheid

Een groot deel van de mensen heeft ja gezegd op de vraag of de verschillende overheden iets beter kunnen doen.

Opvallend is dat de provincie daarin minder duidelijk in beeld is als de landelijke overheid.

Boeren hebben te maken met alle lagen van de overheid. De onduidelijkheid in keuzes en beleid van de landelijke overheid en de uitwerking van dat beleid door provincie geeft veel onzekerheid. De rol van de gemeente is anders, maar niet minder belangrijk.

Landelijke overheid en provincie

Het verband tussen hoe het met de boeren gaat en de rol van de overheid spreekt vanzelf.

Daar is al veel over gezegd en geschreven, de discussie loopt nog volop.

Wij willen ons hier beperken tot een paar opmerkingen:

- De behoefte aan een duidelijk en eerlijk toekomstperspectief is groot.
- De bereidheid om 'anders' te gaan werken lijkt groter te zijn als keuzes in samenspraak tot stand komen en beter passen bij de praktijk. En vooral een realistische basis hebben in een langjarig en betrouwbaar verdienmodel.
- Boeren zullen weer het gevoel moeten krijgen dat ze er mogen zijn.

De gemeente als 'overheid'

De gemeente is ook 'overheid'. En als het wantrouwen richting overheid groot is, zal ook de gemeente daar een deel van op het bord krijgen, of het nu terecht is of niet. Dit project is door de gemeente opgezet met als één van de doelen om meer contact met boeren te krijgen en te ontdekken wat er speelt en wat de gemeente daar wel of niet aan kan bijdragen.

Dit initiatief wordt gewaardeerd en daardoor ligt er een kans om als gemeente het wantrouwen richting overheid te verminderen. Ga serieus het gesprek met elkaar aan, ook over de lastige zaken!

DE BOER EN DE OVERHEID

Over de gemeente meer specifiek

i. Algemeen

Er is in de gesprekken veel gedeeld over de gemeente. Er springen een paar punten uit:

- We beginnen met een compliment dat vaak is genoemd: men waardeert zeer dat de gemeente via deze gesprekken contact zoekt met de sector. Men spreekt vaak de hoop uit dat dit het begin is van een betere relatie.
- Men ervaart de gemeente als afstandelijk en het contact anoniem. In tal van bewoordingen wordt genoemd dat men de communicatie als slecht en eenzijdig beleefd.
- De iets oudere mensen benoemen dat voor de fusie de gemeente toegankelijker en laagdrempeliger was.
- Wat hier bij aansluit is dat vaker wordt genoemd dat men het beleeft alsof Overbetuwe twee ‘gezichten’ heeft: een stedelijk deel aan de oostkant en het buitengebied richting west. Men ervaart ambtenaren en bestuur als stedelijk gericht, een stedelijke mentaliteit, met weinig of geen affiniteit met het buitengebied en met de agrarische sector.
- Samenhangend mist men niet alleen affiniteit met het buitengebied maar ook een duidelijke visie op de toekomst daarvan.
- Veel punten gaan over het RO beleid, zie verderop.
- Men heeft niet het gevoel bij het maken van beleid betrokken te worden. Opmerkelijk voorbeeld is dat in diverse gesprekken waar dit relevant was men nog nooit van de Omgevingsvisie had gehoord.
- De folder van ‘KIEK UUT’ is bij veel mensen bekend en wordt gewaardeerd. Deze folder van het Platform Veilig Ondernemen geeft tips en uitleg over mogelijke criminaliteit in het buitengebied.

“De regeldruk is veel hoger geworden. Je moet alles digitaal regelen. Vroeger ging dit nog via personen in Andelst, daarna Elst en nu via de computer. Doe je iets fout, dan moet alles opnieuw. Ik word er gek van. We doen ons best maar we worden in het verdomhoekje gezet.”

ii. RO

Er leeft veel ongenoegen over RO beleid en uitvoering. Hier zijn veel en specifieke voorbeelden genoemd die vanwege de vertrouwelijkheid helaas niet allemaal hier gedeeld kunnen worden. Toch is er voldoende dat benoemd kan worden en aanknopingspunten kan opleveren voor verbetering.

Wat ook helder is, is dat de sector voor een enorme transitie staat en dat families en ondernemers zoeken naar manieren om hun toekomst vorm te geven. Een deel van hun toekomstmogelijkheden, en dan vooral het deel waar de gemeente over gaat, ligt in kansen op het erf. Nieuwe functies, neventak of ander bedrijf, wonen door splitsen van gebouwen of herbestemmen schuren en stallen. Rood voor rood als instrument kan daar bij helpen. Overwegend wordt de houding van de gemeente als afwijzend en weinig flexibel ervaren. En traag en onpersoonlijk. Wat mensen ook erg dwars zit is dat bij aanvragen over aanpassingen aan het erf er meestal niemand komt om eens te kijken en te luisteren. Alles gaat via het kantoor, vaak via mail.

DE BOER EN DE OVERHEID

- Rood voor rood: al eerder genoemd, maar ook hier gaat het op: rood voor rood kan een instrument zijn maar vraagt volledig stoppen met alle agrarische activiteit en opgeven van de agrarische bestemming. Voor plannen van ondernemers met een nieuwe 'mix' van activiteiten waarbij agrarische activiteit over blijft is de huidige invulling van rood voor rood niet geschikt.
- Men ervaart de gemeente als erg sturend met weinig oog voor de kansen en mogelijkheden die mensen zelf zien. Dus sturen op activiteit die de gemeente toestaat of juist niet. Maar wie is de ondernemer? Meer flexibiliteit, meer luisteren en samen zoeken naar passende oplossingen zou veel ontwikkeling mogelijk maken en veel ongenoegen verminderen.
- Op een andere wijze wordt de gemeente juist als erg onduidelijk ervaren. Een aanvraag duurt lang en het ene moment lijkt iets te kunnen wat later weer niet kan. De regiekamer wordt veel benoemd als zijnde een negatieve ervaring. De eigen inbreng komt niet goed uit de verf en besluiten worden niet goed uitgelegd.
- Het lijkt er op dat veel aanvragen enorm lang lopen en dat mensen veel moeite moeten doen om er voor te zorgen dat er beweging komt in hun aanvraag.
- Aanvraagprocedures en besprekingen zijn zo ingewikkeld geworden dat mensen feitelijk gedwongen worden om -dure- adviseurs in te schakelen. Men heeft het gevoel dat er naar henzelf niet eens geluisterd wordt. Overigens is het deze adviseurs ook vaak niet duidelijk waarom iets wel of niet door de gemeente wordt toegestaan.
- Om de sector naar de toekomst toe te helpen zal meer maatwerk nodig zijn.

*“Een ander knelpunt is de RO vergunning voor een staluitbreiding waardoor de geiten meer ruimte krijgen. Hierover zijn we al 3 jaar in gesprek met de gemeente. Het is bij de regiekamer geweest, goedgekeurd en nog steeds wachten we. De ondernemer heeft Dimitri ook gevraagd op de startbijeenkomst. Hij zou reageren of langskomen, maar tot nu toe niets gehoord.”
(NB: na dit gesprek is alsnog een afspraak geweest.)*

“De gemeente werkt aan geen enkel plan van ons mee, nu maar liever niets meer vragen en geen contact. Geloof er niet meer in.”

“In februari 23 geeft iemand van de gemeente akkoord voor een bouwwerk op ons erf. Dan wachten we op vergunning. Wij bellen in augustus en dan zegt de gemeente dat er nog van alles moet gebeuren. 'het moet nog door de raad en in de krant'. Eind november en nu nog niets gehoord. Dan komt ineens de eis: "Je moet aantonen dat je een levensvatbaar bedrijf hebt". Maar we zijn gestopt met het bedrijf omdat het niet levensvatbaar was, en dat weten ze. We snappen het hele verhaal niet. In mei 22 zijn we al begonnen en het zou al rond moeten zijn. Het zorgt voor veel stress en frustratie bij het gezin.”

“Ondernemer werkt mee aan plan voor huizenbouw. Kan verplaatsen naar een goede plek. Gemeente ziet nieuwe locatie alsof het een nieuw plan is en maakt verplaatsen onmogelijk.”

DE BOER EN DE OVERHEID

“Begonnen met woning in de schuur. Vanuit gem Heteren mondelinge toestemming om woning te bouwen. In 2008 aanvraag ingediend. Vanuit gem Overbetuwe was de woonbestemming eraf. We hebben een adviseur in moeten schakelen om dit weer recht te trekken. Woning mocht toch gebouwd worden. Heeft pijn gedaan.”

“Een knelpunt is de RO vergunning voor een staluitbreiding waardoor onze dieren meer ruimte krijgen. Hierover zijn we al 3 jaar in gesprek met de gemeente. Het is bij de regiekamer geweest, goedgekeurd en nog steeds wachten we af.”

“Bestemmingsplanwijziging heeft grote invloed. De onzekerheid die dit met zich meebracht en de lengte die het duurt zorgt voor inkomstenderving en stress. De lange bestemmingsplanwijziging heeft er emotioneel ingehakt.”

“Hoe kan ik de kas afbreken zonder het bedrijf te verliezen?”

iii. Vergunningen kwijtgeraakt

Vaker genoemd door mensen is dat vergunningen kwijtgeraakt -zoekgeraakt dus- zijn bij de gemeente en soms bestemmingen zijn gewijzigd zonder dat men daar weet van heeft. In plaats van excuus moet men zelf veel werk en inzet plegen om zaken te corrigeren.

“In 2005 is er bij de stal een stuk aangebouwd. Hiervoor is een vergunning aangevraagd. Deze vergunning is door de gemeente kwijtgeraakt. Toen er een milieuvergunning aangevraagd moest worden bij de provincie in 2014 bleek dat niet te kunnen vanwege het ontbreken van gegevens van de gemeente. Die is wel opnieuw aangevraagd. In 2018 heeft de MOB de vergunning aangevochten en deze is van tafel geveegd. Er waren onvoldoende rechten aanwezig. Deze zijn wel bijgekocht. Tot op heden hebben ze nog geen rechtmatige vergunning en vallen ze terug op een vergunning van 1986 waarbij ze maar 70 koeien en 40 stuks jongvee mogen houden. Het is een heikele situatie en maakt dat het vertrouwen in de overheid niet groot is.”

iv. ODRA

Er zijn diverse klachten en opmerkingen over de werkwijze van de ODRA. Genoemd wordt dat de gemeente de ODRA hoort te controleren. Uit gesprekken lijkt andersom eerder het geval te zijn. Gemeente loopt aan het lijntje bij de ODRA. Men heeft het beeld dat de ODRA opereert als een machtige organisatie. Er wordt snel gegrepen naar juridische middelen. Een menselijk gesprek lijkt niet gevoerd te kunnen worden.

DE BOER EN DE OVERHEID

"De ODRA heeft 3 jr geleden een milieudelict geconstateerd. Dit ging over paardenmest achter de stal. In de ogen van de ODRA mocht dit niet. Volgens de ondernemer zat het binnen toegestane wettelijke hoeveelheid. Daarnaast lagen er rijplaten bij de ingang van een perceel. Het betrof hier een tijdelijke maatregel om vanwege nat weer op het perceel te komen. Ook dit mocht niet. Een kavelpad wat al 40 jaar lag en wat met gebroken puin egaal was gemaakt: pad was illegaal. Het lijkt hier te gaan om willekeur. Een gesprek dat tussen ODRA en gemeente heeft plaatsgevonden liep op niets uit. Hoogste baas ODRA ontkende dat zij fout zitten. Gemeente blijft achter ODRA staan. Totale dwangsom is nu opgelopen tot €30.000,-."

"Het wordt er niet leuker op. Mijn vader was een boer, ik voel me meer een manager, want er is steeds meer papierwerk en controle'. De Odra komt vaak controleren en controle is goed, want er moeten regels zijn, maar ik heb nu soms het gevoel dat de houding is: "De boer doet maar wat". De appel- en perenpluk is net achter de rug. Het is ieder jaar 4 maanden knallen van juni tot en met oktober. Vele uren maken om het hoofd boven water te houden. Ik heb nu wat personeel en dat maakt het werk wat lichter. Ik wil echter niet te veel klagen, want ik ben een optimistisch mens."

Overige punten

Behalve de 'grote' punten zijn er ook veel kleinere. Dat gaat vaak over bermbeheer, reparaties en onderhoud aan wegen, strooi beleid. Punt van irritatie is ook daarbij dat de gemeente zelden komt kijken en overleggen en dat er niet teruggebeld wordt.

Hoofdstuk 8.

WAARDERING PROJECT

De overgrote meerderheid van de boeren die een keukentafelgesprek hebben gevoerd waardeerden het gesprek als positief. Het initiatief van de gemeente om dit te doen werd dan ook erg gewaardeerd. Vaker genoemd is wel dat men hoopt dat dit een gevolg heeft, dat er 'wat' mee gedaan wordt. Dat is niet voor niets een belangrijke aanbeveling!

Wat vond u van het gesprek?

Positief	142
Neutraal	5
Negatief	0

*“Vraagbaak vormen met ondernemers uit de regio van alle sectoren.
Op die manier feeling houden met het buitengebied.”*

“Fijn gesprek en positief dat de gemeente dit doet. Wel leeft de vraag: Wat gebeurt er met de adviezen die hieruit komen? Er moet wel iets gebeuren. We hebben weinig vertrouwen in de overheid, dus we zijn een beetje bang dat dit een zoethoudertje is.”

“Het is prettig dat je naar ons luistert en vragen stelt die wij onszelf niet zo snel stellen. Ik kijk weer op een andere manier naar het bedrijf en beseft dat we keuzes moeten maken.”

“Het is goed dat we hier eens uitgebreid over praten met een buitenstaander, want we komen er zelf niet uit.”

“Prettig om alles zo eens door te praten.”

“Fijn dat de gemeente hier aandacht aan besteed. Het is prettig om dit gesprek te voeren. Door de vragen gaan we anders in gesprek.”

“Bestemmingsplanwijziging heeft grote invloed. De onzekerheid die dit met zich meebracht en de lengte die het duurt zorgt voor inkomstenderving en stress. De lange bestemmingsplanwijziging heeft er emotioneel ingehakt.”

“Hoe kan ik de kas afbreken zonder het bedrijf te verliezen?”

CONCLUSIES

1. Bij de meeste gesprekken blijkt dat boeren zowel bedrijfsmatig als privé last hebben van onzekerheid en frustratie. Onzekerheid over de toekomst.
2. Er is een groot wantrouwen richting de overheid. Vooral naar de landelijke en provinciale politiek. Helaas straalt het wantrouwen ook uit naar de gemeente als onderdeel van de overheid, hoewel de gemeente aan de grote problemen weinig kan doen.
3. Een punt van zorg is dat naast onzekerheid en frustratie steeds meer boeren 'gelaten' zijn. Ze geloven niet meer in de toekomst en in een overheid als partij om de problemen mee op te lossen.
4. Veel boeren en hun families hebben last van de negatieve berichtgeving en beeldvorming over de sector.
5. Deze onzekerheid heeft ernstige gevolgen voor het ondernemerschap in de sector. Investeringsbesluiten worden uitgesteld. Een nieuwe, eigen strategie is moeilijk te maken.
6. Landelijk zijn er nu, ondanks eerdere toezeggingen, alleen regelingen voor stoppen. Keuzes over innoveren of met een ander concept gaan werken kan men niet maken. Zowel regelingen als toekomstige 'spelregels' zijn onbekend.
7. Ook ondernemers die op dit moment al biologisch, natuurinclusief of met kringlooplandbouw werken ervaren onzekerheid over de uitvoering van de wet- en regelgeving en zijn ook onzeker over de toekomst.
8. Omdat er van andere concepten zoals natuurinclusief, kringlooplandbouw, biologisch werken geen zicht is op een passend verdienmodel zien de ondernemers op dit moment weinig kansen. Ook agrarisch natuurbeheer als onderdeel van het bedrijfsmodel wordt met argwaan bekeken, vooral omdat de opbrengsten en regels naar hun idee zó veranderd kunnen worden.
9. Keuzes voor een ander bedrijfsmodel waar aanpassingen op het erf voor nodig zijn stuiten op het vergunningenbeleid bij de gemeente dat als star wordt ervaren. Ook sluiten regelingen landelijk en gemeentelijk niet op elkaar aan. Gedeeltelijk stoppen met de agrarische activiteit in combinatie met niet-agrarische onderdelen is vrijwel onmogelijk.
10. Veel bedrijven zijn op dit moment financieel gezond. Omdat de bedrijfsvoering ter discussie staat zegt dit weinig over de toekomst. Dus hoe een op dit moment gezond bedrijf er over vijf jaar voor staat is niet te zeggen.
11. Veel ondernemers zijn 50+. Opvolgers zijn er in veel gevallen niet, Dat betekent dat er de komende 10 a 15 jaar veel bedrijven zullen stoppen.
12. De gemeente wordt vaak ervaren als afstandelijk, stedelijk en met weinig of geen gevoel voor de boeren en het platteland. RO beleid, vergunningen voor bouwen, wonen en functieverandering worden als star ervaren
13. Vaak genoemd is de behoefte om vragen en problemen meer samen, in gesprek, op te lossen. Meer maatwerk en contact kan veel problemen oplossen.

AANBEVELINGEN

Richting landelijke overheid en provincie

Wij zien een rode draad in alles wat er in de gesprekken over de landelijke overheid en de provincie is gezegd:

- Er is grote behoefte aan een samenhangende visie op de toekomst van de agrarische sector.
- De visie moet duidelijkheid geven voor langere tijd.
- Het verdienmodel dat onderdeel van deze visie moet zijn zal voor boeren zo realistisch en betrouwbaar moeten zijn dat ze geloof in de visie krijgen. En dat ze er daarna ook in willen en kunnen investeren.
- Zorg dat maatregelen en regelingen realistisch zijn en samenhangend. Let er ook op dat er keuzemogelijkheden overblijven. Dus niet alleen regelingen voor stoppende boeren maar gelijk ook voor boeren die met aanpassingen door willen gaan.
- Zorg dat boeren zien dat ook andere sectoren aan de bak moeten.
- Realiseer je dat het vertrouwen ver weg is. Let er dus op dat alles onder een vergrootglas ligt. Bijvoorbeeld: onhandig omgaan met veranderingen in het GLB moeten tijdig opgemerkt en voorkomen moeten worden.
- Investeer in samenwerking op een manier die mensen vertrouwen geeft.

Richting gemeente

1. Zorg gemeente breed voor directere en persoonlijker benadering van boeren en ondernemers.
 - Telefoon in plaats van email of een app.
 - Luisteren en doorvragen naar wat de echte vraag is.
 - Daar gericht op handelen.
Zorg voor opleiding en training hiervoor, het zijn niet alleen procedures die aangepast moeten worden.
2. Zorg gemeente breed voor een goede bewaking van afspraken met burgers (inclusief boeren). Een gemaakte afspraak niet nakomen vergroot de scepsis en het wantrouwen.
3. Als het gaat om een vraag over aanpassingen op het erf: ga ter plekke kijken, probeer helder te krijgen wat de wens of behoefte is, begin niet met uitleggen waarom iets niet kan, maar bekijk wat de mogelijkheden zijn waarop het wel kan.
4. Zorg dat in de regiekamer ook initiatiefnemers zelf goed hun verhaal kunnen doen, neem hun taal en manier van vertellen serieus. Voorkom dat de deskundigen als intimiderend worden ervaren. Spreek hen daar ook op aan. Zorg voor een procesbegeleider die de verschillende rollen en belangen in evenwicht houdt.
5. Zorg voor beleid over:
 - Het gebruik van grond, met name over de expansie van laanboomkwekers en het opgeven van goede landbouwgrond ten gunste van zonneparken.
 - Windmolens (groot en klein).
 - Waterwingebieden.
 - Verblijfsruimtes arbeidsmigranten.
Betrek boeren bij het opstellen van dat beleid.

6. Zorg dat in de vernieuwde Omgevingsvisie meer ruimte ontstaat voor nieuwe functies op erven. Laat initiatieven die boeren kiezen om hun toekomst zeker te stellen zwaar wegen en kies voor maatwerk.
7. Stel een onderzoek in naar het functioneren van ODRA. Betrek boeren en hun ervaringen bij dat onderzoek. Zorg dat aanbevelingen uit dat onderzoek worden geïmplementeerd.
8. Zet als gemeente druk op de netwerkbeheerder. Ondernemers worden belemmerd in hun verduurzaming door gebrek aan capaciteit op het net. Inventariseer waar problemen zijn of komen en onderzoek met de partijen of er oplossingen zijn die versneld kunnen worden.
9. Een optie is het opzetten van een 'Loket Buitengebied', gerund door mensen met kennis van en affiniteit met het buitengebied. Dit kan een plek worden waar boeren met hun vragen terecht kunnen. Processen kunnen daarmee versneld worden en meer de menselijke maat hebben. Ook kan dit loket waardevolle input leveren over de uitwerking van beleid en maatregelen.

NB:

We realiseren ons dat meer en beter overleg en meer 'samen naar oplossingen zoeken' tijd van alle betrokkenen vraagt. Tijd die voor ieder schaars is. Toch is het noodzakelijk en zal er mogelijk op termijn weer tijdwinst ontstaan en vooral meer vertrouwen!

Richting boeren

- Betrokken worden en blijven bij beleid en gemeentelijke keuzes daarin vraagt ook van burgers (boeren) een actieve inzet in tijd en energie. Zie dat ook als een investering die bijdraagt aan de toekomst van je bedrijf.
- Dat vraagt ook samenwerking en vereniging onderling. Zorg ervoor dat er meer onderling gesproken, nagedacht en gediscussieerd wordt.
- Voor zowel boeren als gemeente is het belangrijk om te beseffen dat LTO lang niet alle boeren meer vertegenwoordigd. De boeren die geen lid zijn vormen dan ook een belangrijke stem die gehoord mag worden. Ook daar kunnen boeren zelf actief in worden.

Presentatie

Op 6 maart is er een avond waar met alle betrokkenen het verslag en de aanbevelingen vanuit het project besproken worden. Alle boeren worden hier voor uitgenodigd. Om een beeld te geven van hoe de aanwezigen op het project en de aanbevelingen terugkijken en wat men als volgende stappen ziet wordt een impressie van deze avond geschreven. In de bijlage vindt u deze impressie.

Hoe verder

De coaches ronden hiermee hun werk af. Ons rest het om alle deelnemers van de keukentafelgesprekken, de telefoontjes te bedanken voor hun vertrouwen. De aanbevelingen liggen er, het is nu aan de gemeente en de boeren in het gebied om daarmee met elkaar aan de slag te gaan!

BOEREN & TUINDERS OVERBETUWE AAN HET WOORD

Opdrachtgever	Gemeente Overbetuwe
Datum verslag	Februari 2024
Agrarisch coaches	Monique te Kieft www.tekieftecoaching.nl Lizanne Roeleven www.roeleven-co.nl Rob Huinink www.huininkconsult.nl Wim Korsten www.hetontwikkelbedrijf.nl
Gegevensverwerking	Monique te Kieft
Tekst	Wim Korsten

gemeente **Overbetuwe**

Gemeente Overbetuwe
Dorpsstraat 67
6661 EH Elst
info@overbetuwe.nl
www.overbetuwe.nl

UITLEG REGELINGEN

LBV LBV+ De LBV en de LBV+ zijn de concrete regelingen die minister van der Wal destijds aankondigde als de ‘woest aantrekkelijke’ regelingen om boeren uit te kopen. De LBV+ is specifiek voor piekbelasters, zij krijgen een 20% hogere vergoeding als de niet-piekbelasters. Voorwaarde voor meedoen aan de regeling is het volledig stoppen met het bedrijf en het inleveren van alle productierechten. Alle bedrijfsgebouwen moeten gesloopt worden. De vergoedingen worden marktconform en ‘automatisch’ berekend. De leeftijd van de gebouwen speelt een rol. Maatwerk is niet mogelijk. Combineren met rood voor rood evenmin. De vergoeding blijkt niet voor iedereen even gunstig uit te vallen.

GLB

De GLB is een al lang bestaande Europese subsidie voor de agrarische sector. Boeren ontvangen een premie per hectare landbouwgrond die ze gebruiken. Vanaf 2024 is de premie deels gekoppeld aan de mate waarin boeren een meer duurzame bedrijfsvoering hebben. Men kan kiezen uit drie niveaus: brons, zilver en goud. Steeds meer duurzaamheid en een hogere premie. Er is veel ongenoegen omdat deze premies veel lager zijn dan eerder was bekendgemaakt. Terwijl boeren om in aanmerking te komen voor de extra premies wel hebben moeten investeren en/of kosten hebben gemaakt.

*“Het zou fijn zijn als we in gesprek komen over de LBV+ en dat men meedenkt in oplossingen.
Als we nu meedoen, wat wel wél willen, dan blijven we achter met schulden.
We zijn nog jong en willen denken in kansen, maar dan moet dit wel mogelijk zijn.”*

Fosfaatrechten

Om de fosfaatproductie terug te dringen is in 2018 het systeem van fosfaatrechten geïntroduceerd. Voor het houden van melkvee is een bepaalde hoeveelheid fosfaatrechten noodzakelijk. Heb je er onvoldoende dan volgens boetes en uiteindelijk maatregelen. Bij de introductie ‘kregen’ boeren een hoeveelheid fosfaatrechten gebaseerd op hun gegevens uit 2015. Veel boeren hadden juist na 2015 uitgebreid zodat ze direct een tekort aan fosfaatrechten hadden. Fosfaatrechten zijn verhandelbaar, dus kon men kiezen tussen fosfaatrechten bijkopen of minder vee houden. Fosfaatrechten zijn duur en vragen dus een grote investering. Uitbreiding van het bedrijf is daarmee kostbaar geworden en vaak onmogelijk.

Derogatie

Er zijn Europese normen voor de maximale hoeveelheid mest die op een hectare grond uitgereden mag worden. Nederlandse boeren konden lang gebruikmaken van een uitzonderingspositie en mochten meer dan die norm uitrijden. De toestemming om van de regel af te wijken heet: ‘derogatie’ Deze derogatie wordt nu afgebouwd. Dat betekent dat de kosten voor het afvoeren van mest van een bedrijf zullen stijgen, of dat men minder dieren moet gaan houden om aan de norm te voldoen en dus minder inkomsten krijgen.

Let op: regelingen kunnen zomaar aangepast worden. Zorg dat je altijd controleert wat de laatste versie is!

PROGRAMMABIJEENKOMST OVERBETUWE: 'BOEREN EN TUINDERS AAN HET WOORD'

VERSLAG 6 MAART 2024 - ZAAL DE HOENDRIK, HERVELD

Door Joke Kranenberg

Meepraten over vier actuele thema's. Deze concrete uitnodiging deed wethouder Dimitri Horsthuis-Tangelder, van de gemeente Overbetuwe, aan de circa 80 agrarisch ondernemers die naar zaal De Hoendrik in Herveld waren gekomen voor de eindpresentatie van het programma 'Boeren en tuinders aan het woord.' De uitnodiging kwam na de presentatie van acht aanbevelingen die de vier coaches vanuit het programma bij de agrarisch ondernemers hadden opgehaald.

De vier coaches hebben in een half jaar 147 bedrijven bezocht om gesprekken aan de keukentafel te voeren. Naar aanleiding van de boerenprotesten heeft er een groep een sleutel aangeboden op het gemeentehuis met daarbij de boodschap: gemeente praat met ons, kom uit je ivoren toren en kijk wat er op onze bedrijven gebeurt. Zo gingen de vier agrarische coaches, Lianne Roeleven, Wim Korsten, Monique te Kieft en Rob Huinink aan de slag. Op 6 maart presenteerden zij hun bevindingen aan de deelnemende boeren en tuinders. In de zaal was een delegatie van de gemeente Overbetuwe (wethouders Dimitri Horsthuis-Tangelder, en Rik van den Dam en enkele ambtenaren) en Gertjan Petter, coördinator aanpak piekbelasting van de provincie Gelderland aanwezig.

"Wie heeft bezoek gehad van een van de coaches?" vragend kijkt avondvoorzitter Aart van Cooten de zaal in. Bijna alle handen gaan de lucht in. "Was dat eng, praten met een coach?" Het blijft even stil. Dan neemt iemand het woord: "Nah, viel best mee. Het was een heel open gesprek en in je eigen vertrouwde omgeving praat het makkelijk." "Ik kon goed m'n hart luchten met wat er mis is met de gemeente", vult een ander aan. Voorzichtig wat gelach vanuit de zaal.

In totaal bezochten de vier coaches 147 bedrijven. "Is dat eigenlijk veel, meneer de wethouder?" vroeg Van Cooten. "Dimitri graag", antwoorde deze. "Ik was aangenaam verrast door het aantal. Dat is 2/3 van alle boeren en tuinders die hun stem hebben laten horen en mee hebben gepraat, een signaal hebben afgegeven."

"Gaat u de aanbevelingen onverkort uitvoeren?" "We hebben de verbinding gelegd, ikzelf ben ook bij 15 bedrijven langs geweest en heb aan de keukentafel de verhalen gehoord. Jullie hebben laten zien en horen wat er speelt en nu is het zaak om deze ervaringen in beleid uit te laten komen en niet in een rapport te laten dat in een la verdwijnt."

Voorstellen coaches

Ook de coaches worden een voor een nog even voorgesteld.

"Hoeveel gesprekken heb je gevoerd en zitten al deze mensen in de zaal?", vraagt Van Cooten. Lianne Roeleven: "Ik heb 42 gesprekken gevoerd, die mensen zitten niet allemaal in de zaal. Het was heel mooi om te doen. Het waren intense gesprekken, soms emotioneel. Het raakte mij ook vaak."

Van Cooten: “Als je kijkt naar de cijfers van opvolgers en stoppers dan vraag ik me af of er over 20 jaar nog agrarische bedrijven zijn in deze gemeente? Hoe zie jij dat, Wim?” Wim Korsten: “Als je mij dat vraagt, zeg ik volmondig ja. Alleen hoop ik dat de sector er dan beter voorstaat dan nu. Een ding is duidelijk: er komen veranderingen aan. Ik hoop alleen niet dat daardoor de boeren met hakken in het zand gaan zodat de overheid met de knoet van boven tot verandering moet komen, maar dat het in gezamenlijk gebeurd. Er zijn goede ondernemers, maar het bijzondere aan de huidige situatie is dat er zoveel onzekerheid is, dat goede (investerings-)besluiten nauwelijks te maken zijn. En dat leidt tot een versterde houding tussen sector en overheid.”

Van Cooten: “Ik ga het je toch vragen Monique, heb je ook veel vrouwen gesproken?” Monique te Kieft: “Ja gelukkig wel! Een agrarisch bedrijf heb je nu eenmaal ook samen. Het voor- en achterhuis zijn heel nauw met elkaar verweven.”

Van Cooten: “Wat is jouw opgevallen Rob Huinink?” “De diversiteit aan ondernemers, hier heb ik vooral ook fruittelers en laanbomentelers gesproken. Ik heb meer achtergrond in het zand. Daar heb je meer te maken met melkvee, varkens en akkerbouw.”

Presentatie eindrapport

Monique te Kieft presenteert de presentatie – slides. Ze kijkt nog even terug naar de achtergrond/ontstaansgeschiedenis van dit project. De gemeente is zich bewust dat er veel aan de hand is. De agrarische sector heeft 90% van het grondgebied in handen, zij zijn de rentmeesters van het buitengebied. Daarom wilden ze ook graag in gesprek met de gemeente en hebben een Kom- in- gesprek-sleutel aangeboden. Zodat helder wordt hoe staat de sector ervoor, welke ambities leven er, wat is nodig? En dit kan dan dienen als input voor beleid. Dat was de input voor de projectopzet. En zo is het gekomen tot een startbijeenkomst in Heteren. Vervolgens zijn er 228 adressen richting coaches gegaan en die zijn allemaal telefonisch benaderd. Van deze 228 adressen hebben er 147 ingestemd met een keukentafelgesprek dat vervolgens ook gehouden is.

Enkele zaken die opvallen vanuit de antwoorden:

- Er is veel onzekerheid, door deze gesprekken voelen de mensen zich gehoord. Maar het gaat wel om het vervolg. Als dit rapport maar niet onderin de la terecht komt. Als de gemeente er maar wel wat mee doet! Zijn veelgehoorde opmerkingen.
- Bijna de helft van de bedrijven heeft een tweede tak.
- De grootste groep agrarisch ondernemers die heeft meegedaan is 50 jaar of ouder. Daarvan heeft 70% geen opvolger en/of is de opvolging onzeker.
- Over 10 jaar zal het agrarische landschap er dus heel anders uitzien.
- Als knelpunt wordt de overheid als grootste ervaren.
- Negatieve berichtgeving in de media over de agrarische sector hakt er flink in (‘sloopmelk-campagne’ van Wakkerdier doet pijn.)
- Grondhonger in het gebied drijft de prijs enorm op.
- Coaches denken dat bijna iedereen in aanmerking komt voor LBV+, maar er hebben zich maar weinig agrarisch ondernemers in verdiept.
- Provincie is minder in beeld dan de landelijke of gemeentelijke overheid. Provincie wordt ook als heel afstandelijk en anoniem ervaren.

Te Kieft eindigt met de acht aanbevelingen:

1. Overleg tussen agrarisch ondernemers en gemeente vraagt om een persoonlijke benadering (niet per e-mail, maar via telefoon en bedrijfsbezoek).
2. De regiekamer zorgt dat het belang van agrarisch ondernemers serieus genomen wordt in hun afwegingen.
3. De gemeente maakt helder beleid over:
 - Gebruik van grond
 - Windmolens
 - Waterwinning
 - Arbeidsmigranten
4. De nieuwe omgevingsvisie van de gemeente biedt ruimte aan nieuwe functies op agrarische erven.
5. De gemeente doet onderzoek naar het functioneren van de ODRA.
6. Opwekking van duurzame energie wordt belemmerd door gebrek aan capaciteit op het net. De gemeente zet er vol op in om dit probleem op te lossen.
7. De gemeente opent een Loket Buitengebied, speciaal voor boeren en tuinders met vragen.
8. Agrarische ondernemers zetten zich actief in om de relatie met de gemeente te verbeteren.

Vragen vanuit het publiek

Alle ondernemers krijgen de korte samenvatting van de presentatie via de post thuisgestuurd, de lange komt op de site van de gemeente. “Waarom krijgen we lange niet thuisgestuurd”, kinkt een vraag vanuit de zaal. “Die 22 pagina’s is toch ook niet zo lang, dat we die niet per mail zouden kunnen ontvangen?” Wethouder Dimitri kijkt wat er aan gedaan kan worden.

Ook de provincie krijgt de mogelijkheid te reageren. Gertjan Petter: “Ik vind het wel een gemiste kans en jammer als men zich er niet in verdiept. Voor mensen die willen stoppen, is de LBV+ een goede regeling, en ik denk dat het meer dan de moeite waard is om de RVO-site hierop na te lezen.”

Korsten vult aan: “Los of je wel of niet in aanmerking komt voor die regeling, we kwamen tijdens de gesprekken veel irritatie tegen omdat er alleen regelingen zijn voor stoppers, niet voor de mensen die door willen gaan.”

Groepsdiscussie

Vervolgens wordt de zaal opgedeeld in 11 groepen. Het is de bedoeling dat de groepen de aanbevelingen bespreken en aangeven welke er voor hun uitspringen. Dit is voor het eerst dat de betrokkenen de resultaten zien en kunnen reageren op deze aanbevelingen. Welke twee vinden zij het belangrijkste of waar hechten ze veel waarde aan. Verder moet elk groepje op basis van de aanbevelingen: het belangrijkste advies geven aan de gemeente. Eventuele extra aanbevelingen zijn ook welkom. De uitkomsten worden op flip-overs geschreven en na een half uur worden de resultaten van negen van deze flip-overs besproken met de wethouder en de zaal.

Flip-over bespreking

“Dit wordt nog een lastig klusje, Dimitri”, zegt Van Cooten, alle negen flip-overs overziend. “Laten we hiermee beginnen: “Wij hebben niet zo’n last van de gemeente, ze moeten vooral tegengas geven aan de landelijke overheid. Kan dat, kan een gemeente wat doen richting Rijk?”

Horsthuis-Tangelder: “Ik wil graag omdraaien. Je hebt je als gemeente te houden aan landelijke beleid. Maar dat neemt niet weg dat we dus beter kunnen vertellen waar we wel van zijn. En dat betekent dat we het gesprek willen voeren. We zijn hier niet voor niets bij elkaar. Als wij een nieuwe omgevingsvisie willen maken, hebben we jullie input nodig. Dat is belangrijk. Hoe zien jullie de toekomst? Ik heb niet voor niets wethouder Rik van den Dam vanavond meegenomen, hij is van het landelijk gebied.”

Van Cooten: “Kun je wat met de aanbevelingen?” “Het gaat ons om het geven van een realistisch perspectief en dat we daar ook samen in gesprek naar kunnen toewerken.”

Van Cooten gaat naar een volgende opmerking: flexibel omgaan met een tweede bedrijfswoning. Horsthuis-Tangelder: “Mijn vraag is als eerste waarom is het nodig? Gaat het om het borgen van een toekomst voor de bedrijfsopvolger, dus zodat de kinderen kunnen blijven? Of gaat het om mantelzorg? Of moeten we de bestemming van bedrijfswoning veranderen naar een plattelandswoning zodat we een stoppend bedrijf helpen een volgende stap te maken...Kortom daarover zullen we het gesprek aan moeten gaan.” Op de vraag of de schrijver wat specifieker kan zijn, blijft het stil in de zaal.

Persoonlijk contact & gesprek aangaan

Op een flip-over staat met grote letters en drie uitroepetekens persoonlijk contact is heel belangrijk. Om aanbeveling 2 en 5 goed te laten lopen. Horsthuis-Tangelder onderstreept de rol van het gesprek aangaan. “Ik ben niet voor niets bij 15 bedrijven en 15 gesprekken geweest. We moeten ook die rol pakken en juist aan de keukentafel. Dus het veld in, de situatie zien, zodat jullie ons jullie mooie bedrijven kunnen laten zien. Ik ben zeer voorstander van persoonlijk contact en heldere communicatie. Nee is ook een antwoord. En ik wil dat antwoord ook goed kunnen uitleggen. Daarom denk ik ook dat we moeten doorpakken. Ik heb jullie visie en input nodig voor beleid. Daarom liggen bij de deur een lijst met 4 onderwerpen waarop je kunt aangeven waarover je mee zou willen praten. Het gaat dan om:

1. Actualisatie van de omgevingsvisie
2. Functieveranderingsbeleid
3. Opwekken van duurzame energie – windmolens, daar moet beleid op komen en onze accountmanager duurzaamheid wil graag het gesprek aangaan hoe doe je dat op eigen erf
4. Veilig buitengebied/gemeente dichtbij

Mocht je vanavond nog niet weten of je dit wil, je kunt je ook altijd nog achteraf aanmelden.” “Is dit het gevolg van dit rapport”, vraagt Van Cooten? “Ja, we willen het gesprek open houden”, zegt Horsthuis-Tangelder. “De verbinding die we nu gemaakt hebben, moeten we warm houden. Zodat we ook de volgende stap samen kunnen zetten. En beleid maken.”

Ook aanbeveling 7 is vaak aangekruist. Horsthuis-Tangelder: "Ik heb dit gehoord, maar ik denk dat het belangrijker is dat we de juiste ingang vinden. Elke situatie is eigen en we moeten ervoor zorgen dat we gevolg geven aan de keukentafelgesprekken, maar waar dat dan precies plaatsvindt? 1 op 1, of aan een loket of de keukentafel...?"

"Dit is ook een mooie opmerking: 90% van de grond is in agrarische handen dus we willen meer zeggenschap", leest Van Cooten voor. Er klinkt gelach in de zaal. "Ik wil een mooie visie maken. Zonder boeren kom ik niet heel ver", zegt Horsthuis-Tangelder.

Dan komt het functioneren (de daden of wandaden) van de ODRA nog even om de hoek. "Sturen de wethouders de ODRA of is de ODRA een eigen koninkrijk", vraagt Van Cooten. "Dat eerste", antwoordt Horsthuis-Tangelder.

Er is ook een specifieke flip-over van de ambtenaren. Daarop het volgende: sector en gemeente kijken samen wat kan, maar niet alles kan. Horsthuis-Tangelder: "Als gemeente ben je gebonden aan regels. Soms kunnen zaken echt niet. En dan is nee, ook een antwoord. Ik moet dat wel goed kunnen uitleggen, daar moet je als ondernemer geen jaar op moeten wachten. En dan geldt voor iedereen hetzelfde antwoord. Bijvoorbeeld bij Spuitzoning. Daar is de richtlijn 50 meter. Dat is nu hard. Tenzij er een andere richtlijn komt, zal ik overal hetzelfde antwoord geven."

Kijk en luister naar de blijvers

"Bij de startbijeenkomst heb ik de grote fout gemaakt de blijvers te weinig te benoemen. Er was een dame achterin de zaal die me daar op wees. Ze zei: er zijn ook blijvers! Dat raakte mij. We hebben een heel mooi landelijk gebied waar we tors op mogen zijn. En ik wil daar graag concrete afspraken voor de toekomst over maken zodat we het nog meer kracht kunnen bijzetten", besluit Horsthuis-Tangelder het langslippen van de flip-overs.

Conclusies

Lizanne Roeleven: "Ik word er heel blij dat de gemeente contact wil blijven houden op deze 4 thema's. En ook nadrukkelijk zegt we moeten aan de keukentafel contact houden. Dat ze gaan kijken: zo ziet het bedrijf eruit en dit speelt er."

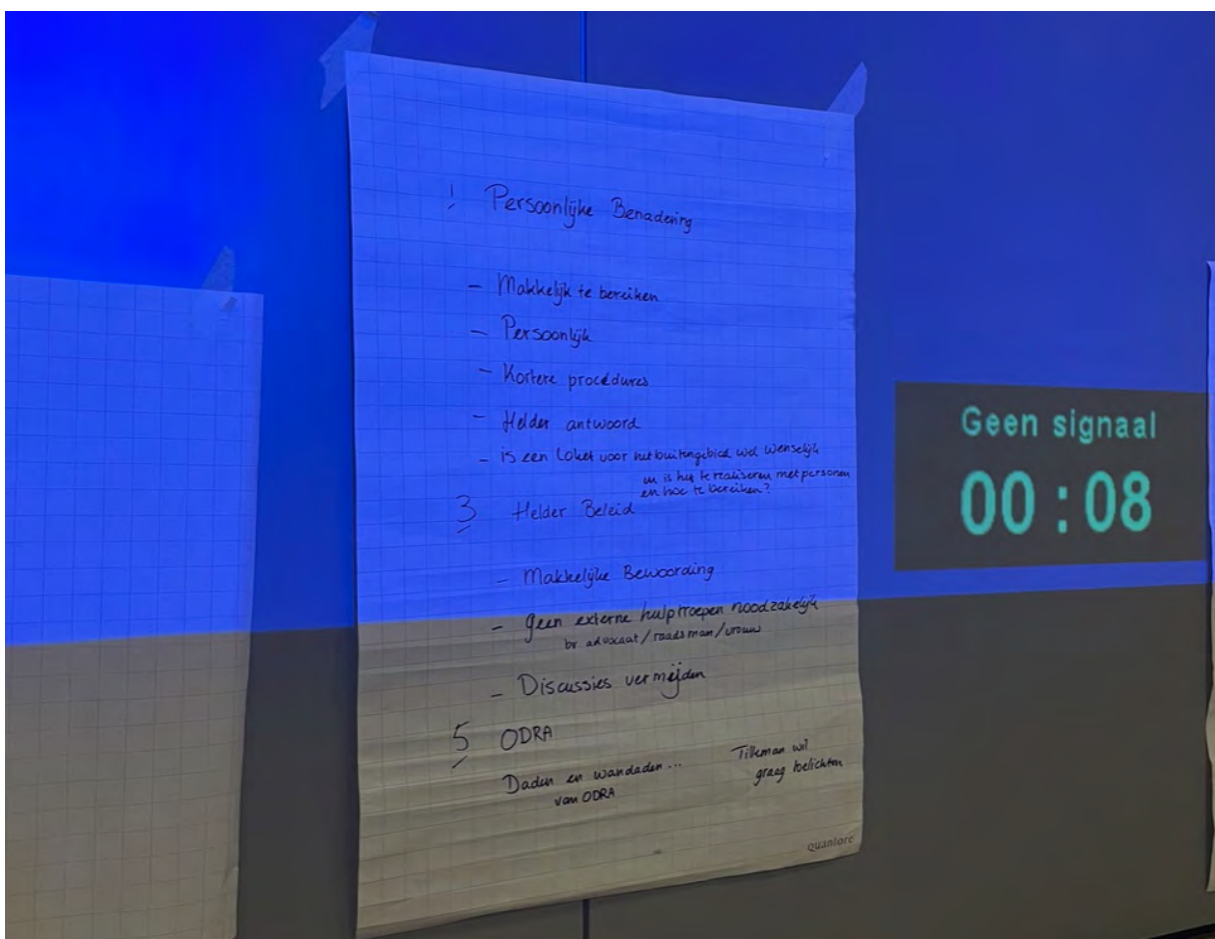
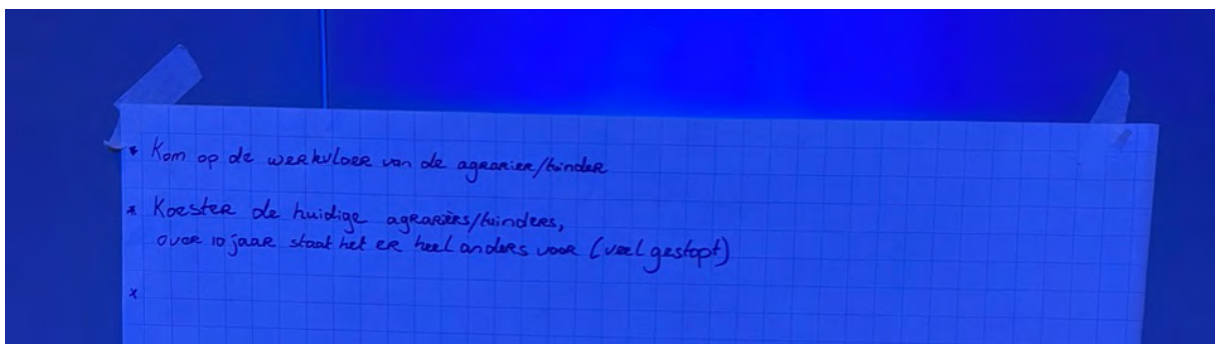
"Is er vanuit de zaal nog een laatste boodschap?", vraagt Van Cooten? "Hoe komen wij op de hoogte van dingen die spelen in de gemeenten?", vraagt iemand. "In de wandelgangen wordt gesproken over een fietspad langs de Linge, maar daar worden de bewoners niet in meegenomen. Hoe kom ik aan die informatie, want een krant wordt bij mij niet bezorgd?" Horsthuis-Tangelder staat op en kijkt richting communicatie-medewerker: "Deze moeten we volgende week adresseren." En tegen de vraagsteller: "Deze handschoenen pakken we op."

De allerlaatste vraag: "Er zijn nu mooie toezeggingen over contact en dat we kunnen meepraten over die 4 thema's, maar wat als de gemeenteraad niet meegaat in die mooie belofte?"

Horsthuis-Tangelder: "Bij het beleid wat we straks gaan opstellen, komt de vraag wie heb je hierbij betrokken, heb je de agrarisch ondernemers hierin meegenomen? Dit rapport gaat naar het college. Dus die weten wat er is besproken en ook wat er nu wordt besproken. Aan het einde van het jaar zou ik graag met jullie een terugkoppeling organiseren. Dat we dan kijken of de toezeggingen ook werken, of het voldoende is of dat het anders kan. Daarbij kunnen we ook de raadsleden uitnodigen. Dan is de cirkel rond."

De avond wordt afgesloten met een drankje en een hapje.

De foto's van de flip-overs

① 3 1

② - kijken en luisteren naar de blijvers

- laat je niet leiden door de waan van de dag
- gemeente sneller beslissingen nemen

1 3 x 2 x 5 2 x 6 2 x
7 3 x

* Wij hebben niet zo'n last van de gemeente →

Ze moeten vooral toegang geven ^{old} landelijke
overheid

* Flexibel omgaan met tweede bedrijfsaanslagen

→ anders worden we gedwongen te stoppen

* Trek één lijn → privé woning mag gebouwd worden
en bedrijfsmatig zit je gelimiteerd aan aantal huub

* Waarom worden al die zonnepanelen toegestaan, terwijl
wij niet kunnen terugkopen → zit op slot

ingen
ntact

1 - Omgevingsvisie

- RO / functie veranderingss
beleid

- Duurzaamheid

- EZ

2. Samenwerken

3. (1) + (3/4)

4. Sector + Gemeente samen kijken
wat er kan, maar niet alles kan!

Groep H

1 Aanbeveling 7
Aanbeveling 3 en 1 eindigen gelijk

2 tar helder beleid denk ook aan spuitzones
moeten werkbaar blijven

Blijf luisteren en (doe wat je zegt)
doe er wat mee

Loket moet niet te bureaucratisch
worden → laagdrempelig

3 Processen van vergunningen duren te lang

Praktischer beleid voeren
(model = niet heilig)

